

kitap

İkinci Dünya Savaşı'nda
Stalin, Roosevelt ve Churchill'in
Türkiye Üzerine Yazışmaları
Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Temmuz 2000

SSCB Dışişleri Bakanlığı
İkinci Dünya Savaşı'nda
Stalin, Roosevelt ve Churchill'in
Türkiye Üzerine Yazışmaları
Türkçesi Levent Konyar

C

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm: İkinci Dünya Savaşı Öncesi
Sovyet Barış Çabaları ve Türkiye / 1938-1939
(Seçmeler) 9
İkinci Bölüm: Stalin, Roosevelt ve Churchill'in
Gizli Yazışmalarında Türkiye / 1941-1944 65
Ek 131

AÇIKLAMA

"Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Gizli Yazışmaları'nda Türkiye / 1941-1944" adıyla yayınladığımız bu belgeler, 1957'de SSCB'de İngilizce olarak iki cilt yayınlanan "CORRES-PONDENCE Between the Chairman of the Council of Ministers of the USSR and the Presidents of the USA and the Prime Ministers of Great Britain During the Great Patriotic War of 1941-1945" adlı kitapta yer almaktadırlar. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı öncesi Sovyet barış çabaları ile ilgili belgelerin yer aldığı "Soviet Peace Efforts On The Eve of World War II" adlı kitaptan da Türkiye'yi doğrudan ilgilendirenler seçilerek çevrilmişler ve "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Sovyet Barış Çabaları ve Türkiye / 1938-1939 (Seçmeler)" başlığı altında konulmuşlardır. Her iki kitapta da Türkiye adının geçtiği başka belgeler olmasına karşın, Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmediklerinden kitaba alınmamışlardır. Kitapta toplam 53 belge yer almaktadır. Belgeler tarih sırasına göre dizilmişlerdir. Orijinallerinde belgelere verilen numaralar ve yer aldıkları sayfalar saklı tutulmuş ve her belgenin üzerinde belirtilmiştir. (Örneğin, S. 67 / No. 14). (*) işareti ile sayfa altlarında dipnotlar biçiminde verilen bilgiler orijinal metinde de yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ SOVYET
BARIŞ ÇABALARI VE TÜRKİYE
1938-1939 (SEÇMELER)

BELGENİN LİSTESİ

Belge No.	Belgenin Adı	Sayfa	
14/1	SSCB'nin İngiltere Büyükelçisinin SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine Telgrafında Bölümler 13		
28/2	SSCB Dışişleri Halk Komiser Vekilinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 14		
88/3	Almanya'nın Romsova Elçisinden Alman Dışişleri Bakanına 17		
100/4	SSCB'nin Almanya'daki Büyükelçiliğinin Siyasal Durum		1938'de Almanya'daki
	Hakkındaki Kısa Raporundan Bölümler	18	
111/5	SSCB'nin İngiltere Büyükelçisinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine	22	
116/6	SSCB Dışişleri Halk Komiserinden Büyükelçisine 24		SSCB'nin İngiltere
118/7	SSCB'nin Türkiye Büyükelçisinin Fransa'nın Türkiye Büyükelçisiyle Konuşması Hakkındaki Raporundan Bölümler 25		
123/8	TAS Bildirisi 26		
152/9	SSCB'nin İngiltere Büyükelçisinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine	27	
157/10	SSCB Dışişleri Halk Komiserinin Fransa'daki Sovyet Büyükelçisine Mektubundan Bir Bölüm 28		
160/11	İngiliz Hükümetinin Yuanistan ve Romanya'ya Verilen Güvenceler Hakkındaki Bildirisi 31		
166/12	SSCB Halk Komiserleri Konseyi Başkanından Türkiye'deki Sovyet Maslahatgüzarına 32		
170/13	SSCB Dışişleri Halk Komiseri ile İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi Arasındaki Görüşmenin Muhtırası	33	
171/14	SSCB Dışişleri Halk Komiserinin İngiltere'nin SSCB Büyükelçisine Sunduğu Öneri 35		
178/15	SSCB Dışişleri Halk Komiserinin Türkiye'nin SSCB Büyükelçisiyle görüşme Muhtırasından Bölüm 37		
186/16	SSCB Dışişleri Halk Komiserinin SSCB'nin Fransa Büyükelçisine gönderdiği Mektuptan Bölümler 39		
195/17	SSCB Dışişleri Halk Komiser Vekilinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 41		
198/18	SSCB Dışişleri Halk Komiser Vekilinden SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine 43		
199/19	SSCB Dışişleri Halk Komiser Vekilinden Dışişleri Halk Komiserliğine	44	
257/20	ABD'nin Fransa Maslahatgüzarının ABD Dışişleri Bakanına Mektubu	49	
271/21	SSCB'deki İngiliz ve Fransız Büyükelçilerinin SSCB Dışişleri Halk Komiserine Verdikleri Belgeler 52		
273/22	SSCB Dışişleri Halk Komiserinin İngiltere ve Fransa'nın SSCB		

		kitap	
274/23	SSCB Dışışleri Halk Komiserinden	Büyükelçilerine Verdiği Belgeler 54	
		İngiltere ve Fransa'daki Sovyet	
		Büyükelçilerine	56
279/24	SSCB Dışışleri Halk Komiseri Tarafından	İngiltere ve Fransa Arasında Yapılan	
		Antlaşmaya Ek Mektup Taslağı	58
286/25	Fransa ve İngiltere'nin SSCB	Büyükelçileri Tarafından SSCB	
		Dışışleri Halk Komiserine Verilen	
		Belgeler	59
326/26	Fransız Dışışleri Bakanlığından	Fransa Bakanlar Konseyi Başkanına	61

S: 67 / NO. 14

SSCB'NİN İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİNİN SSCB DİŞİŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE TELGRAFINDAN BÖLÜMLER

9 Ekim 1938

Bugün Beaverbrook (*) bana şunları söyledi:

1. Münih deneyine ve Münih Antlaşmasının ülkede uğradığı eleştirilere rağmen, Chamberlain halen Avrupa barışının Hitler ve Mussolini'yle diplomatik görüşmeler yoluyla ve daha güçlü önlemlere başvurulmaksızın sağlanabileceğine inanmaktadır. Bu şaşırtıcı değildir, çünkü Chamberlain saldırganlara, her şeyden önce üçüncü ülkeler pahasına, bu mümkün değilse hatta Britanya İmparatorluğu pahasına daha fazla taviz vermeye hazırdır. Böylelikle, Beaverbrook'a göre Başbakan Güneydoğu Avrupa ve Türkiye'deki Alman yayılmasına herhangi şekilde bir direnmeyi düşünmemektedir. Aksine, "Orta Avrupa"nın yaratılmasının Hitler'i SSCB ile düşmanlığa iteceğini düşünmektedir. Dahası Chamberlain belki Tanganika (ki İngiltere için çok büyük stratejik önem taşımaktaydı) ve Güney Batı Afrika (ondan ayrılmayı kesinlikle reddeden Güney Afrika Birliğinin mandası altında) haricinde Almanya'ya eski sömürgelerini geri vermeye de hazırdır. Başbakan bunlar yerine Almanya'ya Portekiz sömürgesi Angola'yı ve Belçika Kongosu'nun bir kısmını vermek eğilimindedir. Sömürgeleri Almanya'ya iade etme sorununun ülke içinde özellikle de tutucular arasında büyük endişe yaratacak olmasına karşın Beaverbrook, her şeye rağmen Chamberlain'in bu harekâtı yürütebilecek konumda olacağı kanısındadır. (...)

S. 88/ NO. 28

SSCB DİŞİŞLERİ HALK KOMİSER VEKİLİNDEN SSCB DİŞİŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE

TELGRAF

Ankara, 24 Kasım 1938

Dün Terentiev ve Saraçoğlu'nun da hazır bulunduğu bir toplantıda İnönü'yle konuştum. Görüşme bir buçuk saat sürdü. Söze, İnönü'ye sürekli olarak barış için uğraşan, bu barışı sağlamaya yönelik her girişimi etkin bir biçimde destekleyen, saldırganların onu bozma çabalarını engelleyen, onun yarar ve çıkarları için tüm müdahaleleri muzaffer bir biçimde geri püskürten ve tüm dünyaya antlaşma yükümlülüklerine sadakat örneği veren SSCB dış siyasetinin değişmezliğini hatırlatmakla başladım. Söylediklerimi özellikle Çekoslovakya ve Japonya ilişkilerimiz alanından olgularla da doğrularak, İnönü'yü Türkiye'nin dostluğumuzun değişmezliği konusunda temin ettim. İnönü'nün Türkiye Cumhuriyetinin Başkanı seçilmesinde biz de kendi açımızdan Türkiye'nin gelecekte de SSBC ile dostça işbirliğini sürdüreceğinin gerçek güvencesini görmekteydik. yine de büyük altüstlükler tehlikesini ortaya çıkaran ve uluslararası güçlerin yeniden saflaşmasını gerektiren günümüz koşullarında İnönü'nün kendisinin Sovyet-Türk ilişkilerini nasıl değerlendirdiğini bilmek yararlı olacaktı. İnönü, özü aşağıdaki gibi olan uzun bir karşılık verdi. SSCB'nin Türkiye'nin ulusal acısı ve kendisinin Cumhurbaşkanı seçilmesi karşısındaki tutumu onu uygulandırmıştı. Bunu belirttikten sonra, kendisinin de şimdiye dek Türkiye'nin dış siyasetinin temeli olarak gördüğü ve görmeye de devam edeceği Sovyet - Türk ilişkilerinin değişmezliği konusundaki olumlamamıza ayrıcalıklı bir önem verdiğini söyledi. Saraçoğlu'na

kitap

sözlerimi Bakanlar Konseyine duyurma talimatını verecekti ve bu da kuşkusuz Türk halkının yabancı istilacılara karşı daha önce ortak bir mücadele yürütmüş bulunan SSBC ve Türkiye arasındaki dostluğun değişmezliği konusundaki güvenini arttıracaktı. Böylesi bir güven özellikle dünyayı büyük altüstlükler tehdidi altında tutan günümüzün gerginlik ortamında özellikle gerekliydi. İnönü, bizi, bu altüstlüklerin patlak vermesi halinde Türkiye'nin asla SSCB'ne düşman kampta yer almayacağına temin etti. Eğer SSCB'ne bir saldırı girişimi olursa, Türkiye onun yanında saldırganın yolunu tıkayacak ve onu sınırımızdan bırakmayacaktı. İnönü bunu açıkça bildirdi. Ve sözlerinin Sovyet hükümetinin dikkatine sunulmasını istedi. Türk hükümeti, SSBC ile Türkiye arasında varolan antlaşma ilişkilerinin genişletilmesi gerekliliğini birden fazla kez gündeme getirmişti. İnönü, şimdiki durumda hemen hemen yirmi yılın sınavına dayanan bu ilişkilerin SSBC'nin Çekoslovakya ve Fransa benzeri ülkelerle (imzaladığı - ç.) antlaşmalardan daha güçlü ve güvenilir olduğunu düşünmekteydi. Türk - Sovyet ilişkileri dostça olmanın da ötesindeydi. Bunlar, gerçekte SSBC ve Türkiye arasındaki bir ittifaktı. Bu ittifakın önemi, Türkiye'nin kredi öneren, ona silâh ve sanayiine donatım sağlayan emperyalist ülkelerin kaynaklarını kullanıyor oluşu gerçeğiyle hiçbir şekilde azalmamaktaydı. Bu, Türkiye'ye hiçbir siyasal yükümlülük getirmemekteydi. Bugüne değin ne İngiltere ne de Almanya, Türkiye'yi kendi dış siyaset yörgünelerine oturtmak ya da onu SSCB'den koparmak yolunda tek söz harcamamışlardı. Bunun olanaksız olduğunu çok iyi bilmekteydiler. Yine de, biri Türkiye'yi bu yöne doğru çekmeyi denerse, Türk hükümeti bunu asla kabul etmeyeceğini en kesin bir dille açıklayacaktı. İnönü, Sovyet hükümetinin bunu bilmesini ve iyi düşünülmesi ve kesin olan bu sözlerine inanmasını istiyordu. Bizzat Sovyet hükümeti, kendine düşman ülkelerle iktisadi ilişkilerini sürdürmüştü, halen de sürdürmekteydi. Kendini iktisadi ve özellikle askerî alanda güçlendirebilmek için Türkiye de böyle yapmaktaydı. Türk hükümeti bu amaçla yalnızca SSCB'nin kaynaklarını kullanabilmeyi tercih ederdi. Sovyet hükümetinin nesenet davranarak her yerde kendini güçlendirmenin araçlarını aramak zorunluluğunda bulunan Türkiye'nin durumunu anlayışla karşılayacağını umuyordu. Sovyetler Birliği Türkiye'yle arasındaki yakın dostluğu göz önünde bulundurarak onun güçlenmesi konusunda kayıtsız kalamazdı. İnönü, karşılıklı güveni bu dostluğun temeli olarak görmekteydi. SSBC ile Türkiye arasında kuşku ya da yanlış anlamalar ortaya çıktığında, bunları açık ve doğrudan tartışmalarla ortadan kaldırmak gerekmemekteydi. Ülkenin iç durumu konusunda ise İnönü Sovyet hükümetine ülkede tümüyle düzenin egemen olduğunu ve Türk hükümetinin kendisinin de büyük bir ulusal devrimin içinde halk tarafından oluşturulduğunu asla unutmayacağını bildirmek istemekteydi. Sonuç olarak İnönü büyük bir nezaketle bizden selâmlarını Sovyet yöneticilerine iletmemizi ve SSCB'nde karşılaştığı sacak kabulün daima belleğinde yaşayacağını bildirmemizi rica etti.

POTEMKIN

Arşivlerden

S. 175 / NO. 88

ALMANYA'NIN ROMANYA ELÇİSİNDEN ALMAN
DIŞİŞLERİ BAKANINA
TELEGRAM

27 Şubat 1939

Dışişleri Bakanı Gafencu pazar akşamı bana kendiliğinden Markaoviç (*) ve kendisinin Balkan Konferansı'nda şu kararları aldıklarını söyledi:

(1) Küçük Antant (**) artık varlığını sürdürmüyordu.

(2) Balkan Antant, hiçbir koşulda ve hiçbir şekilde Almanya'ya yönelmiş bir araç olmamalıydı.

Tersine Balkan Antantı Almanya'nın Drang nach dem Osten'inin sömürge sorunlarını çözümsüz bırakacak ölçüde güçlenecek doğal bir olgu olduğunu kavramalıdır. Balkanlılar ise bu itimi özellikle iktisadi alanda Almanya'yla sıkı işbirliğine girerek karşılamalıdır. Romen Hükümetinin görüşü buydu ve Markovic, Metaxas (***) ve Saraçoğlu da buna katılmaktaydı.

Bir Karadeniz Paktı (oluşturulması - ç.) yolundaki Rus önerisinden hiç söz edilmemiş ve ne Romanya ne Türkiye böylesi bir Paktı tartışmaya niyetli görünmemiştir.

FABRİCIUS

Arşivlerden

Documents on German Foreign Policy, 1918 - 1945,
D Dizisi, Cilt V, s. 403.

S. 190 / NO. 100

SSCB'NİN ALMANYA'DAKİ BÜYÜKELÇİLİĞİNİN 1938'DE ALMANYA'DAKİ SİYASAL DURUM
HAKKINDAKİ KISA RAPORUNDAN BÖLÜMLER

11 Mart 1939

kitap

(...) Münih Antlaşması'nın tamamlanması, ekim ayı Münih Antlaşması'nın tamamlanması ve Almanya'ya sağladığı tüm fırsatların geliştirilmesiyle damgalandı. Alman taleplerini tümüyle kabul eden Berlin Büyükelçiler Komiyonunun uysallığı, Hitler'e Münih Antlaşması'nın sınırlarını çiğneyerek Godesberg Programı'nı (*) hemen tümüyle yürürlüğe koyma şansını sağladı. Toprak ilhakıyla yetinmeyen Berlin, Çekoslovakya'ya iktisadi ve iç siyasete, yeni sınırlar içinde kalan Alman azınlığın haklarının güvenlik altına alınmasına vb. ilişkin talepler dayatmaya başladı. Chvalkovsky'nin (**) 13 Ekim'deki ziyareti Hitler'e Prag'a siyasetinin tüm alanlarını Berlin'in istekleriyle koordine etmesi yolundaki isteklerini dayatma fırsatını sağladı.

Münih'de ön-koşul olarak ileri sürülen plebisiti sonuçsuz kılan V. Bölge'nin kurulmasının yanı sıra, Berlin 21 Kasım'da ulaşım bağlantılarını iyileştirmek gerekçesiyle birkaç yeni sektör kurulması konusunda Prag'la "görüş birliğine" vardı. Çekoslovakya'nın köleleştirilmesine resmî bir nitelik kazandıran birkaç akit arasında, Bohemya'da Almanların Breslau-Viyana otoyolunu yapması için bir tarafsızlaştırılmış bölge (-nin tahsisi - ç.) konusundaki 19 Aralık tarihli anlaşma zikredilmeye değer. Prag'ın Berlin'in baskısıyla iç (ve dış) siyasetinde yaptığı değişiklikler iyi bilinmektedir. Prag'ın bugüne değin verdiği tüm tavizler yine de yeterli görülmemekte ve Berlin yeni talepleri öne sürmeye devam etmektedir. Berlin'in her an ortaya getirebileceği sorunlardan biri de, Berlin'in resmî açıklamasına göre halen Almanya'nın himayesinde addedilen ve gerçekte devlet oluşturan Çekoslovakya'daki Almanların durumudur.

Güneydoğu ve Alt Karpatlardaki Ruthenia'da Yayılma

Ekim ayı içinde Almanya Çekoslovakya'ya baskı yapan Macaristan'a belli ölçülerde yardım etti. Ancak Berlin'in Karpat Rutheniası sorunu üzerine özel çizgisi daha o sıralarda şekillenmeye başlamıştı. Artık Polonya-Macaristan desteğine ihtiyacı kalmayan Berlin Karpat Rutheniası'nın Polonya ve Macaristan arasında bölünmesine açıkça karşı çıkmaya başladı. Büyükelçi Lipski'nin (*) "Koridor" sorununda ve iktisadî konularda birkaç taviz karşılığı bu bölüşüm konusunda Hitler'in rızasını sağlayabilme yolundaki tüm gayretleri sonuçsuz kaldı. Prag ile Budapeşte arasındaki anlaşmazlıkta 2 Kasım'da hakem olan Berlin (Ribbentrop'un (**)) Mussolini'yle bu konuda anlaşmak üzere 27 Ekim'de gittiği Roma ile birlikte Karpat - Ukrayna'yı Çekoslovakya sınırları içinde bırakarak Macaristan'la Polonya arasında ortak bir sınır bulunmasını engelleyen yeni bir Macaristan-Çekoslovakya sınırı çizdiler. Bu, Macaristan'da Berlin'e bariz ölçüde soğuk bir tutum takınılmasına neden oldu.

Bu eylemler Berlin'in Doğu'da yeni saldırgan plânlar peşinde olduğu yolunda söylentilere yol açtı. Romanya üzerine baskı yapılması, Macaristan'ın daha ileri ölçüde faşistleştirilmesi, karpaz kısmında Polonya ve Romanya topraklarında "bağımsız" bir Ukrayna yaratılması, ve SSCB'ne doğru yeni genişlemeler üzerinde duruluyor. Ukrayna üzerine söylentiler Fransızlar arasında özel bir vurgu bulmaktadır. Berlin'in Güneydoğu Avrupa ülkelerinin iktisadî kaynaklarına artan ilgisi Funk'un (*) Balkan ülkeleri ve Türkiye gezisinde de yansımaktadır. Dört yıllık plânın yeniden gözden geçirileceği ve yeni versiyona bu ülkelerin ithal gereklerini tümüyle karşılayacak bir sanayinin kurulmasının ekleneceği söyleniyor. Aynı ton Tuna-Ren Kanalı'nın inşası ve bu yolla Karadeniz'e açılarak Almanya'nın tasarılarına bağımlı propaganda araçlarında da kullanılmıştı. Almanya'nın etkisini Güney Doğu Avrupa'da yayma konusundaki siyasal ajitasyonu 1938'de fazla bir ilerleme kaydetmedi; hatta önceden tahmin edilemeyen engellerle karşılaştı. Macaristan'ın faşistleştirilme süreci yavaşlatıldı ve Macaristan'ın hakem kararı karşısındaki hoşnutsuzluğuyla bağlantılı olarak Alman-aleyhtarî duyguların belirtileri çoğaldı. "Demir Muhafız" a karşı (gerçekleştirilen - ç.) elkoymalar Berlin'le Romanya arasında ani bir soğumaya ve karşılıklı olarak elçilerin geri çekilmesine yol açtı. Ukrayna sorunu üzerine Polonya'da başgösteren direniş Berlin'i bu soruna daha büyük bir dikkatle yaklaşmaya zorladı. Berlin'in Sovyet Ukrayna'sına yönelik acil ciddi adımlar (atmayı - ç.) düşündüğü kuşkuludur. Bu, daha çok Fransızların Alman genişlemesinin doğuya yönelmesini istemelerinin sonucudur. Her ne halse, Polonya Ukrayna'sının ayrılacağı konusundaki söylentiler gibi bu söylentiler de doğrulanmadı ve sonradan da Hitler'in 1939 Ocakında Csaky (*) ve Beck'le (**) konuşmalarında yalanlandı.

Öte yandan, Alman siyasetinin sömürgeci özelemleri giderek açıklık kazanmaktaydı. Sömürgelerin Almanya'ya geri verilmesi lehine propaganda yoğunlaştırıldı. Almanya'yı kasım sonunda ziyaret eden ve sömürge sorununu Almanya'ya eski Alman, Portekiz ve Belçika topraklarından bir bölge bırakarak çözümlenmeye çalışan Güney Afrika Savunma Bakanı Pirov'un uzlaşma önerileri Führer'in onayını kazanamadı. O, şunu savunmaktadır: Tüm eski sömürgelerinin Almanya'ya iade edilmesi, pazarlığa yer bırakmayacak bir eşref ve adalet sorunudur.

Alman siyasetinin vurgusunun batıya yönelmesi, Batı sınırındaki tahkimat yapımının hızlandırılmasında gözlemlenmektedir. Yazın inşa edilenlere ek olarak, Aachen ve Belçika sınırı yakınındaki alanın tahkim edilmesi çalışmalarının başlayacağı açıklandı. (...)

Arşivlerden

kitap

SSCB'NİN İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİNDEN
SSCB DIŞİŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE
TELGRAF
19 Mart 1939

Bugün Halifax'a (*) Alman ultiyatomu konusundaki tutumumuz hakkında Seeds'e (**) verdiğiniz cevaba ilişkin bilgi verdim. Daha önce Seeds kanalıyla bilgilenmişti, ama Seeds'in telgrafı çok kısa olmalıydı ki, ayrıntıların bazılarını (örneğin çeşitli başkentler arasında yürütölmekte olan görüşmelerin çok zaman alışı ve karmaşıklığını) yeni öğreniyordu. Halifax, bana önerdiğiniz konferans konusunda başbakanla görüştüğünü ve böyle bir eylem için zamanın erken olduğu, başarisından emin olunmayan bir konferans toplamanın riskli olduğu kararına vardıklarını bildirdi. Bu nedenle, şimdilik, ilk adım olarak bizim, Fransa'nın ve Polonya'nın yukarıda adı geçen güçlerin Doğu ve Güney Doğu Avrupa'daki devletlerin toprak bütönlüğu ve bağımsızlıklarının korunmasından yana oldukları yönünde bir ortak açıklama yapmamızı önerdiler. Açıklamanın taslağı hazırlanıyordu ve bugün kabinece onaylanarak muhtemelen yarın bize iletilecekti. Halifax, açıklamayı mümkün olan en kısa zamanda yayınlamanın önemini vurguluyordu. Bundan sonraki adım ise, kanısınca şöyle olmalıydı; Türkiye, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve diğer barıştan yana olduklarını söyleyen devletler bu açıklamayı imzalamaya çağırılmalıydı; bu bağlantıda ilk elde sıralanan dört devletin ve yukarıda adı geçen güçlerin katılacağı bir konferans düzenlenebilecekti.

BÜYÜKELÇİ
Arşivlerden

S. 211 / NO. 116

SSCB DIŞİŞLERİ HALK KOMİSERİNDEN
SSCB'NİN İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİNE

TELGRAF

20 Mart 1939

Bildiri (*) taslağı söz verildiği gibi bize teslim edilene değin bizden herhangi bir cevap istenmeyeceğini sanıyorum. Polonya'nın kabul edeceğinden kuşkuluyum. Bugün Seeds'e Romanya'daki konferansa çağırılacak ölkelerin listesine Türkiye'yi katmayı unuttuğumu söyledim ve kendisinden bu unutkanlığımı düzeltmesini rica ettim. Türkiye'nin bir bildiriyi imzalamaya Polonya'dan daha istekli olacağına inanıyorum.

HALK KOMİSERİ

Arşivlerden

S. 213 / NO. 118

SSCB'NİN TÜRKİYE BÜYÜKELÇİSİNİN
FRANSA'NIN TÜRKİYE BÜYÜKELÇİSİYLE
KONUŞMASI HAKKINDAKİ RAPORUNDAN
BÖLÜMLER

21 Mart 1939

21 Martta Iraklıların verdiği bir resepsiyonda Massigli bana geldi ve her geçen gün bütö Avrupa'ya yayılan ve

kitap

öncelikle faşist Almanya'dan kaynaklanan tehlikenin verdiği büyük telaşla konuştu. Massigli, hükûmetinin aldığı gönülsüz tedbirleri eleştirmekteydi. "Saldırganlarla savaşmak üzere şu ana kadar ne yazık ki somut bir tedbir almamış olan (hükûmeti-ç.), sadece İngiltere'yle değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'yle de aktif işbirliği yolunu tutmalıydı."

Fransız Büyükelçisi, Litvinov yoldaş tarafından Moskova'daki Alman Büyükelçisine verilen Sovyet hükûmeti notasından övgüyle söz etti. (...)

SSCB'nin Türkiye Büyükelçisi
Terentiev

Arşivlerden

S. 218 / NO. 123

TASS BİLDİRİSİ

22 Mart 1939

Dış Basın Sovyet hükûmetinin son günlerde Polonya ve Romanya'ya bir saldırının kurbanları olmaları halinde yardım önerisinde bulunduğu yolunda söylentiler yaymaktadır. TASS, bu söylentilerin tamamıyla asılsız olduğunu bildirmekle yetkili kılınmıştır. Ne Polonya ne de Romanya Sovyet hükûmetini yardıma çağırmamışlar ya da kendilerini tehdit eden bir tehlike konusunda bilgi vermemişlerdir. Gerçekte, bu ayın 18'inde İngiliz hükûmeti, Sovyet hükûmetine Romanya'ya karşı bir şiddet fiilinden korkmak için ciddi nedenle bulunduğu dair bilgi vererek, böyle bir durumda Sovyet hükûmetinin tutumunun ne olacağını sormuştur. Bu soruya verdiği cevapta Sovyet hükûmeti konuyla daha doğrudan ilgili devletlerin, ad vermek gerekirse Büyük Britanya, Fransa, Polonya, Romanya, Türkiye ve SSCB'nin temsilcilerinin katılacağı bir konferans önerdi. Böyle bir konferans Sovyetler Birliğine göre asıl durumu değerlendirmek ve katılanların her birinin tutumunu belirlemek için bir fırsat sağlamanın en iyi yolu olacaktır. Ne var ki İngiliz hükûmeti böyle bir konferans için henüz erken olduğunu düşünmektedir.

Izvestia, No. 68 (6838), 22 Mart 1939.

S. 253 / NO. 152

SSCB'NİN İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİNDEN
SSCB DIŞIŞLARI HALK KOMİSERLİĞİNE
TELGRAF

9 Nisan 1939

İtalya'nın Arnavutluk'taki eylemleri İngiliz bakanlarını paskalya tatilini tamamıyla karıştırdı. Chamberlain bugün balık avına gittiği İskoçya'dan döndü ve evinde yapılan toplantılar ve konferanslar bütün gün boyunca sürdü. Bana ulaşan eksik bilgilerden çıkarılabildiği kadarıyla Polonya'ya verilen güvencelerin aynıının Yunanistan ve Türkiye'ye verilmesi tartışılmış, ayrıca bir İngiliz filusunun Korfu'ya gönderilmesi düşünülmüştür. İngiliz hükûmetinin, gözüktüğüne göre yukarıda adı geçen iki ülkeden yana gösterdiği isteğin tersine, Romanya ile yapılacak görüşmeler ertelenmektedir. Benim izlenimlerime göre İngiliz hükûmeti Romanya'ya güvenceler verilmesini çıkmaza sokacak ya da en azından mümkün olduğu kadar geciktirecek makul bir bahane aramaktadır. Böylelikle Hitler'e Macaristan ve Romanya içinden geçip SSCB sınırına kadar uzanan serbest bir "koridor" bırakmaktadır. Chamberlain ve Bonnet (*) Hitler'in Sovyet Ukraynası'na doğru yöneltilmesi umutlarını henüz yitirmiş değiller. Simon'un (**) Kabine'de birçok kez İngiliz çıkarlarının savunma hattının Balkanlar'dan değil de Türkiye, Mısır, vd. üzerinden geçmesi gerektiği görüşünü savunduğunu biliyorum.

BÜYÜKELÇİ

Arşivlerden

S. 257 / NO. 157

SSCB DIŞIŞLARI HALK KOMİSERİNİN
FRANSA'DAKİ SOVYET BÜYÜKELÇİSİNE
MEKTUBUNDAN BİR BÖLÜM

11 Nisan 1939

Halifax gibi Bonnet'nin de sizinle siyasal durum hakkında zaman zaman görüşmesinin nedeninin muhalefete "SSCB'yle temas ve danışma halinde olduğu" yanıtını verebilmek olduğu görüşünderiz. Bonnet Polonya, Romanya veya herhangi bir Doğu Avrupa ülkesine yardım etme konusunda bir zamanlar Çekoslovakya için olduğu kadar isteksiz ve bizimle görüşmelerinde de bizim yardıma katılma konusundaki isteksizliğimizi söz konusu etme fırsatını sağlamaya çalışıyor. Bu nedenle ona Eylülde yaptığı gibi yanıtlarımızı kendi edilginlik ve teslimiyetçi tutumunu haklı göstermede kullanamayacağı şeklinde bir karşılık vermek gerekiyor. Ancak bu, onun belirsiz atıflarına somut önerilerle ya da tutumumuzu açığa vurarak karşılık vermemiz gerektiği anlamına gelmez. Gerçekten de, bizimle ortak bildirgeden sonraki görüşmelerinde İngilizler ve Fransızlar hiçbir somut öneri ya da antlaşmaya atıfta bulunmadılar. Bu görüşmeleri tahlil edersek, bizimle hiçbir antlaşmaya girmeksizin ve bize karşı hiçbir taahhütte bulunmaksızın bizden bir tür bağlayıcı vaad istedikleri ortaya çıkar. Tüm dünyanın huzurunda ve daha resmî olarak da İngiltere ve Fransa karşısında Polonya ve Romanya'ya ilk istedikleri an ve kendilerinin tayin edecekleri şekilde yardım etmeyi taahhüt etmemizi beklemektedirler. Ancak neden böylesi tek taraflı yükümlülüklere girelim? Polonya ve Romanya'yı Almanya'ya karşı korumamızın kendi çıkarlarımıza olduğu söyleniyor. Ancak biz daima çıkarlarımızın farkındayızdır ve onların gerektirdiği şekilde davranırız. Şu halde kendimizi neden, taahhütlerden hiçbir fayda sağlamayacak şekilde, peşinen bağlayalım.

Son İngiliz-Fransız şamatasından şimdiye değin tek fayda sağlayan, Hitler'le görüşmelerde artık daha sağlam bir konum edinen ve Letonya ve Baltık alanı pahasına pazarlığa girebilen Beck oldu. Hem Almanya (Koridor ve Danzig'in yeniden kazanılması) hem de Polonya'nın yıkıcı iştahlarının bir ve aynı anda doyacağı bir sırada bu saldırganlıkla nasıl bir mücadeledir? Dahası, İngiltere Polonya'ya kayıtsız şartsız yardım taahhüdünde bulunmakla, Polonya'yla bize karşı bir antlaşmaya girmiştir. Doğru, Polonya'ya saldırmak niyetinde değil; ancak İngiltere'yle antlaşma Polonya'nın SSCB karşısındaki konumunu güçlendirmekle, düşmanca bir eylem olmaktadır.

Size Ankara'daki Romanya elçisinin sözleriyle ilgili bir telgraf gönderdim. Ne yazık ki, bir yerden diğerine aktarılma süreci içinde bu sözler açıkça çarpıtılmıştı. Ancak Türk Elçilik Sekreterinin bize ilettiği versiyonu kabul edecek olursak İngiltere ve Fransa, bizzat Polonya'nın sözlerine göre salt SSCB'ye karşı imzalanmış olan Romanya-Polonya Antlaşmasına katılmaya hazır gözüküyorlar. Bu antlaşmanın şimdi Almanya'yı da kapsayacak şekilde genişletilmesine karşın, halen Romanya'nın bize karşı müttefikler bulunduğu ve Besarabya sorunundaki konumunu güçlendirdiği anlamına gelir. SSCB'yle İngiliz-Fransız "işbirliği"nin sonucu budur. Bonnet'nin bizimle ve İngiltere'yle birlikte ve Polonya hariç tutulmak üzere üçlü bir bildirge imzalamaya hazır olduğunu bildirir demeci bir anlam taşımamaktadır. İngiltere'nin bunu kabul etmeyeceğini bilerek ve bildirgenin bizim için de kabul edilmez olduğunu varsayarak böylesi cömert açıklamalarda bulunmak Bonnet için kolaydır.

Arnavutluk'un işgaline ilişkin olarak ortaya çıkan yeni sorunlara gelince, bildiğimiz tek şey, gazete haberlerinin aksine, İngiliz hükümetinin Yunanistan'a henüz hiçbir güvence vermediğidir. Yalnızca Korfu ve diğer Yunan adaları işgal edilirse tarafsız bir seyirci tutumunu benimseyemeyeceğini belirtmiştir. Bir başka versiyona göre, böylesi bir işgali düşmanca bir eylem addedeceğini belirtmiştir.

François-Pancel (*) önceden Berlin'den yürüttüğü taktikleri şimdilerde Roma'dan yürütmektedir. İtalya'yla erken bir anlaşma sağlamaya uğraşırken, mesajlarında İtalyan askerî hazırlıklarını açıkça abartarak Fransız hükümetini korkutmaya çalışıyor.

Türk kaynaklarından İtalya'nın Fransa'nın Suriye mandasından vazgeçerek çekilmesi, böylece Suriye'nin İtalya'ya bağlanmasını önerdiği yolunda haberler aldık. Fransa bu öneriyi reddetti. Bunun ne kadar doğru olduğunu öğrenmek ilginç olacaktır.

LİTVİNOV

S. 264 / NO. 160

İNGİLİZ HÜKÜMETİNİN YUNANİSTAN VE ROMANYA'YA VERİLEN GÜVENCELER HAKKINDAKİ BİLDİRİSİ (*)

13 Nisan 1939

Majestelerinin hükümeti, Akdeniz ve Balkan Yarımadası'ndaki status quo'nu zor ya da zor tehdidiyle

kitap

bozulmasından kaçınmaya en büyük önemi vermektedir. Sonuç olarak şu karara varmışlardır: Yunanistan veya Romanya'nın bağımsızlığını açıkça tehdit eden herhangi bir eylemin vukuunda ve Yunan veya Romanya hükûmetlerinden birinin ulusal kuvvetleriyle direnmeyi hayati saymaları halinde majestelerinin hükûmeti Yunan veya Romanya hükûmetlerine verebileceği bütün desteği bir an önce vermeye kendilerini sorumlu hissedeceklerdir. Bu bildiri doğrudan ilgili ülkeler ve diğerlerine, özellikle Yunan hükûmetiyle yakın ilişkileri bilinen Türkiye'ye iletilmektedir. Fransız hükûmetinin de bugün öğleden sonra benzer bir açıklama yapacağını sanıyorum.

Documants On British Foreign Policy, 1919-1939.
Üçüncü dizi, Cilt V, Londra, 1952, s. 197.

S. 269 / NO. 166

SSCB HALK KOMİSERLERİ KONSEYİ
BAŞKANINDAN TÜRKİYE'DEKİ SOVYET
MASLAHATGÜZARINA

TELGRAF

15 Nisan 1939

Bunu Türkiye Cumhurbaşkanı Bay İnönü'ye şahsen iletiniz:

Molotov şunları size bildirmek üzere bana yetki vermiştir:

Balkanlar ve Karadeniz bölgesinde biçimlenen yeni duruma bağlı olarak Türkiye ve SSCB temsilcileri arasında karşılıklı danışmalarda bulunmak ve saldırıya karşı mümkün savunma tedbirlerini belirlemek uygun olacaktır.

Eğer Türk hükûmeti de böyle bir hareketi uygun buluyorsa, temsilcilerin toplantı yer ve zamanları üzerine anlaşılabilir. Biz kendi açımızdan Tiflis veya Batum'u öneririz. Meseleyi ertelemek yerine mümkün derecede hızlı bir biçimde sürdürmek arzu edilmektedir. Bir cevap bekliyoruz.

V. MOLOTOV

Arşivlerden

S. 272 / NO. 170

SSCB DIŞİŞLERİ HALK KOMİSERİ İLE
İNGİLTERE'NİN SSCB BÜYÜKELÇİSİ
ARASINDAKİ GÖRÜŞMENİN MUHTIRASI

17 Nisan 1939

1. Seeds 22.00'de beni görmeye geldi ve oyunun sonunu görmesine imkân bırakmayacak şekilde kendisini tiyatrodan çağırılmış olmam karşısındaki hoşnutsuzluğunu hiçbir şekilde gizlemedi. Bu nedenle ilkin önerimi soğuk bir şekilde karşıladı (*). Ancak dinledikçe ilgisi arttı ve nihayet öneriyi çok ilginç bulduğunu, derhal Londra'ya ileticeğini söyledi. Seeds, Fransız önerisi konusunda, Payart'ın (**) kendisine söylediği gibi Fransızların İngiliz önerisini desteklediğini belirtti. İngiliz önerisine ilişkin olarak Payart'ın bize hükûmetinin kendi önerisini geri çekmediğini belirtmiş olması dikkatimi çekti. Önerimizi tekil bileşiklerine ilişkin olarak Seeds'in sorularına cevaben aşağıdaki açıklamaları yaptım:

2. Bileşik. Bize karşılıklı yardım zorunluluğunu öneren, Bonnet'nin kendisiydi. Ve İngiliz önerisi tüm Batılı komşularımız ve güvenceden söz etmekteydi. Dahası, Sir John Simon'un parlâmentoda bir parlâmenterin sorusuna cevaben söylediği, İngiliz hükûmetinin SSCB'yle askerî ittifak önerisini reddetmeyeceği yolundaki sözlerini hesaba katmıştık.

3. Bileşik. Tecrübeler, askerî yükümlülüklerin müteakib ve kesin tanımlarıyla güçlendirilmeyen karşılıklı yardım paktlarının etkisiz olduğunu göstermektedir. SSCB, Fransa ve Çekoslovakya arasındaki paktlarda böylesi tanımların tutunmayışı, kuşkusuz, Çekoslovakya'da olup bitenlerde olumsuz bir rol oynamıştır.

kitap

4. Bileşik. Chamberlain'in parlamentoda Polonya'ya yardım konusundaki konuşması kuşkusuz Polonya üzerinde dolaşan Alman tehdidine bağlanmaktadır. Ancak konuşma genel olarak saldırganlık üzerinedir ve Polonyalılar bunu SSCB'ye karşı bir yardım vaadi olarak yorumlayabilirlerdi. Polonya'ya saldırmaya niyetli değilseniz de, İngiltere ve Polonya arasında aleyhimize bir anlaşmayı bizimle İngiltere arasındaki, şimdilerde önerilen ilişki tarzıyla uyumsuz kabul etmekteyiz.

8. Bileşik. Türkiye'yle bir anlaşmaya son derece istekliyiz. Onu önerdiğimiz genel anlaşmanın tarafları arasında dahil etmiyoruz, çünkü Türkiye Romanya hariç herhangi bir komşumuza ne yardım edebilecek durumdadır, ne de bunu kabul eder. Bu nedenle Türkiye'yle özel bir anlaşma gereklidir. Ayrıca bizzat İngiliz Büyükelçisi İngiltere ile Türkiye arasında bir çeşit anlaşma üzerine görüşmelerin şimdiden başladığını söyledi. Seeds, eşini bıraktığı tiyatroya dönmek için acele ediyordu, (bu nedenle de -ç.) uzun bir görüşmeye girme isteğini göstermedi.

LİTVİNOV

Arşivlerden

S. 273 / NO. 171

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERİNİN
İNGİLTERE'NİN SSCB BÜYÜKELÇİSİNE
SUNDUĞU ÖNERİ (*)

17 Nisan 1939

Fransız önerisini ilkede kabul edilebilir gördüğümüz ve Bay Bonnet'nin fikrini yaygınlaştırmak ve üç devlet arasındaki ilişkileri sağlam bir temele oturtmak istediğimizden, İngiliz ve Fransız önerilerini, aşağıdaki öneriler biçiminde birleştirerek İngiliz ve Fransız hükümetlerinin ilgisine sunmaya istekliyiz.

1. İngiltere, Fransa ve SSCB'nin birbirleriyle, anlaşmaya taraf devletlerden birine karşı Avrupa'da bir saldırı vukuu halinde, askerî de dahil olmak üzere karşılıklı olarak her türlü yardımı yapmayı zorunlu kılacak beş ya da on yıllık bir anlaşmayı imzalamaları.
2. İngiltere, Fransa ve SSCB'nin, bir saldırı halinde Baltık Denizi'yle Karadeniz arasındaki ve SSCB'ye sınırı olan Doğu Avrupa devletlerine, askerî de dahil her türlü yardımı taahhüt altına almaları.
3. İngiltere, Fransa ve SSCB'nin 1. ve 2. paragraftaki koşulların yerine getirilmesinde her ülkenin sağlayacağı askerî yardımın ölçü ve biçimlerini en kısa zamanda da tartışarak karara bağlaması.
4. İngiliz hükümetinin Polonya'ya vaadettiği yardımın sadece Almanya tarafından gelebilecek saldırıya ilişkin olduğunu açıklaması.
5. Polonya ve Romanya arasında var olan İttifak Antlaşması'nın, Polonya ve Romanya'ya yönelik her türlü saldırı durumu için geçerli olduğunun açıklanması ya da SSCB'ye karşı olduğu gerekçesiyle feshi.
6. İngiltere, Fransa ve SSCB'nin düşmanca tavırların ardından birbirinden ayrı olarak ve üç devletin de ortak rızası olmaksızın saldırganlarla ne türlü olursa olsun görüşmeye girmemeleri ve barış antlaşması imzalamamaları.
7. Yukarıda belirtilen çizgide bir antlaşmanın 3. paragrafa uygun olarak geliştirilecek bir konvansiyonla aynı anda imzalanması.
8. İngiltere, Fransa ve SSCB'nin özel bir karşılıklı yardım antlaşması için Türkiye'yle birleşik görüşmelere girmesinin gerekliliğinin kabul edilmesi.

Arşivlerden

S. 279 / NO. 178

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERİNİN
TÜRKİYE'NİN SSCB BÜYÜKELÇİSİYLE
GÖRÜŞME MUHTIRASINDAN BÖLÜM

21 Nisan 1939

Apaydın birkaç gün önce kendisinden rica ettiğim bilgiyi önceki gün edinebildiğini söylemek için geldi. Özet olarak şöyle:

kitap

Ayın 15'i civarında, İngiliz Büyükelçisi Türkiye'yle, Türkiye'nin bağımsızlık ve çıkarlarına karşı bir saldırıya da doğrudan veya dolaylı bir tehdit vaki olması halinde İtalya'ya karşı bir ittifak oluşturmayı önerdi. Türkiye kendini savunması halinde İngiltere onu elindeki tüm araçlarla destekleyecekti. Türkiye de benzer biçimde İngiltere'nin İtalya ile savaşa girmesi halinde onun yardımına koşmalıydı. Uzmanlar böylesi bir yardımı gerektirecek durumları daha ayrıntılı biçimde tartışacaktı. Ardından İngiltere'den eski öneriyi yardımın Almanya'dan gelecek tehdidi de kapsamı şeklinde genişleten bir başka öneri geldi.

Türkiye bu öneriyi kabaca aşağıdaki sözlü cevabı verdi. Mihver'in şiddet eylemlerinin küçük ülkeler için büyük bir tehlike teşkil ettiği yolundaki İngiliz görüşünü desteklemektedir. Türkiye, çıkarları doğrudan etkilenmese de, Mihver'in Avrupa'da hegemonyayı elde etme politikasına karşı mücadele etmeyi görev saymaktadır. Özellikle, Akdeniz'de bir İtalyan hegemonyası olasılığı Türkiye için, İngiltere için olduğundan çok daha büyük bir tehlike teşkil etmektedir. Dolayısıyla, Türk politikası İngiliz politikasına paralel düşmekte ve onunla uyum göstermektedir. Ancak, nihai bir cevap vermeden önce Türkiye birkaç noktayı açıklığa kavuşturmak arzusunda. Türkiye Mihver devletlere karşı kesin bir tutum takınırsa onlar da baskılarını ilk elde Boğazlara yönelteceklerdir. İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği tarafından Türkiye'ye nasıl bir yardım yapılacağına bilinmesi önemlidir. Şimdiye dek Türkiye'ye bu konuda herhangi bir şey intikal etmemiştir. Ayrıca Sovyetler Birliğinden de cevap alamamıştır (hangi sorunun sözkonusu olduğu anlaşılacaktır). Türkiye Boğazları korumak gibi ağır bir görev üstleneceğinden, Romanya'ya yardım yapabilecek durumda olmayacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin İngiliz-Fransız blokuya işbirliğinin Bulgaristan'ı daha uzlaşmaz bir tutuma itip itmeyeceğinin düşünülmesi de gerekmektedir; böyle bir durumda Türkiye, Balkanlar'da Bulgaristan'la Romanya arasında aracı rolü oynama olasılığından yoksun kalacaktır. Dahası, Hitler Türkiye'ye 25-30 cm. çaplı motorize sahil topu vermeyi vaatmiş, Türkiye de bunlar için Çekoslovak fabrikalarına siparişte bulunmuştu. Türkiye, İngiliz-Fransız blokuna katılırsa bunları elde edebilecek midir? Bu konuda İngiltere'nin tavsiyesi nedir? (yani İngiltere bu silâhların yerine başkalarını önerebilecek midir?)

Apaydın'a, SSCB'nin Türkiye'ye Boğazlar'da destek sağlaması konusundaki niyetlerini ve Türk cevabı konusundaki görüşlerimizi öğrenmesi için talimat verilmişti; çünkü Türkiye her durumda Boğazların korunmasında SSCB'nin işbirliğini sağlamayı istemekteydi.

Apaydın'a verdiği bilgiler için teşekkür ederek bunları hükûmetime iletteğim konusunda söz verdim, ardından da Türkiye'yle Potemkin yoldaşın Ankara'ya ziyaretleri ve son ziyareti konusundaki yazışlarımız hakkında onu kısaca bilgilendirdim.

LİTVİNOV

Arşivlerden

S. 289 / NO. 186

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERİNİN SSCB'NİN FRANSA BÜYÜKELÇİSİNE GÖNDERDİĞİ MEKTUPTAN BÖLÜMLER

25 Nisan 1939

(...) Türkiye'nin yakınlarda İngiltere'den ikili bir pakta girme önerisi almış olduğunu bildirmek isterim. Buna göre İtalya'dan gelecek "doğrudan veya dolaylı bir tehdit" karşısında İngiltere Türkiye'nin yardımın gelecek, keza İngiltere İtalya'yla savaşa girerse Türkiye de onun yanında yer alacaktır. Bu öneri sonradan bu pakt Almanya'ya karşı bir saldırıyı da kapsayacak biçimde genişletildi. Bu öneride yer alan kelimeler dikkate değer. Türkiye açısından İngiliz yardımı gelmesi için bir saldırı vaki olmamalıdır. Ancak İngiltere'ye bir saldırı olmasa, yani İngiltere Fransa'ya karşı bir hareketi sonucu ya da herhangi bir başka nedenle ona saldırırsa dahi bu ülkeye yardım edilecektir. Türkiye verdiği cevapta İngiltere'nin genel bir saldırı karşısındaki tutumuyla dayanışmasını ve küçük uluslara yardım edilmesinin gerekliliğini ifade etti. Türkiye'nin İngiliz-Fransız blokuna katılması durumunda Mihver'den gelecek saldırı özel bir kuvvetle Boğazlara yönelebilir; bu nedenle Türkiye İngiltere, Fransa ve SSCB'nin kendisine vereceği yardımın belirlenmesini istedi. Aynı zamanda, öneriyi kabul etmezden önce birkaç konu üzerinde daha durdu. Türkiye bu öneri hakkında bizim tutumumuzun da ne olduğunu sordu, biz ise Balkan sorunu ve Bulgaristan'ın anti-faşist bloka çekilme ihtimali üzerine daha ayrıntılı bilgi edinmek istediğimizden Türk hükûmetinden bize bir temsilci (*) göndermesini istedik, ancak Potemkin Yoldaşı da Ankara'ya göndermeye karar verdik. (...)

LİTVİNOV

Arşivlerden

S. 298 / NO. 195

kitap

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSER VEKİLİNDEN
SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE

TELGRAF

Ankara, 30 Nisan 1939

25 Nisan tarihli Türk önerilerinde yer alan bazı noktalar hakkında Saraçoğlu'nun talimatı üzerine Menemencioğlu'nun bize vermiş olduğu açıklamaları iletiyorum:

1. Menemencioğlu, Türkiye ve İngiltere'nin her durumda ve her yerde İtalya'ya karşı birbirlerine yardım etmeyi taahhüt ettiklerini kesinlikle teyid etmektedir; hatta Türklerin veya İngilizlerin İtalya'ya karşı ondan bir saldırı gelmesini beklemeksizin askeri eylemlere giriŐmeyi gerekli görmesi hali dahi bu durumun dışında tutulmamıŐtır.
2. Türkiye Almanya'ya karşı ancak Alman saldırısının kendisine doğrudan bir tehdit oluŐturması halinde bir harekete girecektir.
3. Türkiye ile SSCB arasında karşılıklı yardımla ilgili olarak Menemencioğlu Türkiye'nin görüŐünün İngiltere'yle SSCB arasında bir karşılıklı yardım antlaşması imzalanmasının gerektiği Şeklinde olduğunu belirtti. Bu antlaşmanın Şartlarının kararlaŐtırılması SSCB ve İngiltere'ye aittir. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle antlaşması, Menemencioğlu'nun kanısınca, Boğazlar, Karadeniz ve muhtemelen Balkanlar'da karşılıklı yardım yükümlölüklerini içerebilir.
4. 25 Nisan tarihli Türk cevabının 5. maddesinde öngörölen iktisadi ve mali yardım ve bunun yanı sıra askeri ikmallere ilişkin olarak Menemencioğlu, Türkiye'ye yapılacak iktisadi yardımın Almanya'nın satın almadığı Türk mallarını İngiltere'nin satın alması biçiminde olabileceğini açıkladı. Türkiye'nin parasal yardıma da ihtiyaı vardır ve askeri ikmaller ise hayatidir. İngiltere Türkiye'nin bütün bu hususlardaki somut taleplerini taahhüt edene değin karşılıklı bir yardım antlaşması imzalanamaz. Bu nedenle İngiltere'yle ilkede antlaşma yapıldıktan sonra, Türkiye'yi neyi ne miktarlarda verebileceğini belirlemek için özel bir komisyon kurulması gerekmektedir. Menemencioğlu'nun ifadesiyle, Türkiye "paranın önüne konmasını" talep edecektir. Dün İsmet'i ziyaretim sırasında Saraçoğlu Türk önerilerinin metnini bana vereceğine söz verdi. Bu sabah Menemencioğlu'ndan bir mesaj aldık ve resmi tatil olması nedeniyle daktilo bulunamadığını ve belgelerin ancak yarın hazır olabileceğini öğrendik. Menemencioğlu karşılık olarak bizden kendisine İngiltere ve Fransa'ya yaptığımız önerilerin bir kopyasını vermemizi rica etti.

POTEMKİN
Arşivlerden

S. 306 / NO. 198

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSER VEKİLİNDEN
SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE

TELGRAF

Ankara, 3 Mayıs 1939

Çin Büyökelisi Toung beni görmeye geldi ve Viyana'da bulunduğu sıralardan beri tanıdığı Von Papen (*) ile aralarında geçen bir konuŐmadan söz etti. Papen, Toung'a, Çekoslovakya'nın işgal edilmesinde ve Anschluss'un hazırlanmasında çok aktif rol oynadığını söylemiş. Kendi sözcükleriyle, Papen Türkiye'ye (bu ülkenin - .) Mihver ve karŐıt kamptaki devletler arasındaki tarafsızlığını sağlamak göreviyle gelmiŐtir. Almanya İngiltere'den tek bir Şey istemiştir: Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da hareket özgürlüğü. Papen Toung'a, sözde benim buraya neden geldiğimi ve Türklerle ne üzerine antlaşma yaptığımızı öğrenmesi için ricada bulunmuş. Bu Çinli'ye hiç güvenmediğimi söylemeliyim.

POTEMKİN

S. 306 / NO. 199

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSER VEKİLİNDEN

SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERLİĞİNE

TELGRAF

Ankara, 5 Mayıs 1939

Bugün Terentyev ve ben, İsmet İnönü tarafından Saraçoğlu'nun da hazır bulunduğu (bir görüşmeye - ç.) kabul edildik. KonuŐmamız aŐađı yukarı bir buçuk saat sürdü. İsmet, Ankara'daki görüŐmelerimizin olumlu sonucuna iŐaret ederek başladı. SeçmiŐ olduğumuz temas yöntemi için Sovyet hükümetine teŐekkürlerini iletmemizi rica etti. Sovyet-Türk dostluğunun yeni bir aŐamaya girdiğine inanıyor. Türk hükümeti Sovyet hükümetinin Türkiye'nin İngiltere'yle görüŐmelerine ve özellikle Akdeniz'de karşılıklı yardım temelinde düşünölen İngiliz-Türk antlaşmasına karşı tutumundan son derece hoşnut kalmıŐtır. İsmet'in görüŐüne göre bu antlaşma, saldırganlığa karşı Balkan ölkelerinin toparlanması gibi, Mihver'i ezebilir ve genel barışı kurtarabilir. Bu bağlantıda en fazla öneme sahip olan Bulgaristan'dır. Tereddüt göstermesine ve kralın kişisel direnmesine rağmen Dobruca'nın Bulgaristan'a bırakılması için Romanya'yı ikna edici her türlü gayret gösterilmelidir. Bu yapılabilirse, o zaman en azından Bulgaristan'ın tarafsızlığı garanti edilebilir. Bulgaristan'ın durumuyla ayrılmaz bir biçimde bağlı olan, Yugoslavya'nın kaderidir. Yugoslavya, İtalya ve Almanya'nın "kucağında zayıf düŐmüŐtür". Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na (*) girdiğini görürse aktif bir biçimde kendi özgürlüğünü korumaya başlayacaktır. İsmet özellikle benim Sofya'ya uğramamı ve Kiossevanof'a (**) hiçbir zaman ve hiçbir durumda SSCB'nin Türkiye'nin karŐısına konulamayacağını ve ölkelerimizin en yakın işbirliği olmadan Balkanlar'da barışın güvence altına alınamayacağını çok açık olarak bildirmemi rica etti. Eğer Bulgaristan Alman baskılarına boyun eğerse bağımsız bir devlet ve özgür bir ulus olarak yok olacaktır. Büyük batılı devletlerin konumuna değinirken, İsmet, onların ilk zamanlar Doğu Avrupa'daki Alman yayılmasına karşı çıkmada başarısız kalmalarının yanı sıra, bunda askeri çatıŐmadan kaçınmanın da bir yolunu gördüklerini, böylelikle Almanya'nın doğudaki çatıŐmalarla kendi kendini yıpratacağını ve (böylelikle de - ç.) Avrupa'nın kaderinin ustaları ve hakemleri rollerini güvenceye alacaklarını düşündüklerine iŐaret etti. Ancak, İngiltere ve Fransa yanlış hesap yapmıŐtı. Almanya'nın Avusturya, Çekoslovakya ve Klaipeda'yı ele geçirmesinden ve İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesinden sonra, büyük batılı devletlerin hareketsiz kalacağına ikna olan küçük uluslar bütün yardım umutlarını kaybettiler ve saldırganlara boyun eğmeye hazırlandılar. İsmet'e göre Fransa ve İngiltere bu durumda kendileri için çok büyük bir tehlike olduğunu anlamaya başlamıŐlardı. Almanya'nın SSCB'ye saldırmaması için hiçbir neden yoktur. Dahası, Sovyetler Birliği Almanya'dan sınır boyu ölkeleriyle muhafazalıdır. Avrupa'nın doğu bölgesindeki "nüfus alanları"nın ele geçirilip ekonomik güçlerinin ve askeri potansiyellerinin çok fazla arttırılmasıyla Almanya ve İtalya kendilerini hızla batılı devletlere yönelteceklerdir. Türk askeri çevreleri en yakın tehlikenin Fransa'yı tehdit ettiğine inanıyorlar. İngiltere ve Fransa saldırganlara karşı örgütlenmeyi kararlaŐtırdılar. Polonya ve Romanya'ya güvenceler verdiler. Türkiye ve SSCB ile görüşmelere başladılar. İsmet'in görüŐüne göre SSCB bu işbirliği teklifini reddetmemelidir. (SSCB'nin - ç.) kendini tecrit etmesi, barış davasına hesaplanamayacak ölçüde zarar verebilir. Dünya kamuoyunu Şunu anlamalıdır ki, Avrupa'da hiçbir önemli diŐ politika sorunu Sovyetler Birliği katılmaksızın sonuca bağlanamaz. Türkiye'nin tüm gayretleri bu amaca yöneltilmiŐtir. Türkiye 25 Nisan belgesinde kararlaŐtırılan ve Fransız ve İngilizler'e yapılan Sovyet önerileriyle temelde çakıŐan son programını uygulamaya sokmanın yollarını arayacaktır (*). Ancak Fransa ve İngiltere çok yavaŐ bir başlangıç yapıyorlar ve çok küçük adımlarla ilerliyorlar. Bu sıralarda SSCB ile açık bir ittifakı sonuçlandırma konusunda halen karar almış değiller. Ancak saldırganlara karşı ortak mücadelede Sovyetler Birliği'nin yanında olmaları zorunludur. Bu arada, General Weygand (**) ile konuşmalarında İsmet, Fransa'nın SSCB'nin desteği olmaksızın Almanya'ya karşı kendini koruyamayacağını ileri sürmüŐ. SSCB'nin Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da saldırganlığa karşı savunmanın örgütlenmesine katılmasının belirleyici bir faktör olacağı konusunda daha başka nedenler de vardır. İsmet, Karadeniz Paktı konusuna da değindi. Bu sorunu bütün samimiyeti ve ciddiyeti ile ele alacağına söz verdi. Türkiye'nin kendisi için bu sorun lehte ve kolayca çözümlenmelidir. Üstesinden gelinmesi gereken sadece iki güçlük vardır. İlk olarak, Romanya'nın Bulgaristan ile uzlaŐması gerekmektedir. İkinci olarak, Karadeniz antlaşması Balkan Paktı'yla birlikte yapılmalıdır. Türk hükümeti bütün bu sorunların halledilmesi için yollar aranmasında her türlü gayreti gösterecektir. Ancak Karadeniz Paktı'nın nihai sonuçlanması SSCB ile Türkiye'nin İtalya ve Almanya'ya karşı ortak savunma açısından Fransa ve İngiltere'yle antlaŐmalar yapma gereksinimini ortadan kaldırmaz. İsmet, Türkiye'nin Almanya'nın saldırısına uğrayabilecek ilk ölkede olabileceğini kabul ediyordu. Böyle bir saldırının büyük bir ihtimalle Romanya ve Bulgaristan yoluyla Kuzey'den gelebileceğinde Sovyet hükümetiyle mutabıktı. İsmet için böylesi bir durumda Sovyetler Birliğinin yardımının ne olabileceğinin önceden bilinmesi çok önemlidir. İngiltere ve Fransa Türkiye'ye bir hayli vaadde bulunuyorlardı; ancak niyetleri ne kadar iyi olursa olsun, Türkiye ile Batı arasındaki ulaŐımı kesebilecek bir savaşın çıkması halinde Türkiye'ye yardım sağlayabilecek bir durumda olamayacaklardı. İsmet, Erzurum ve SarıkamıŐ üzerinden Türkiye ve SSCB

kitap

arasındaki demiryolu bağlantısına büyük umutlar bağlıyordu. Ancak, bu da yetersizdi. Türkiye'nin silâh, insan gücü, hava ve deniz kuvvetleri biçiminde yardıma ihtiyacı vardı. Askeri yardım konusundaki sorusuna bir cevap beklerken, İsmet, Sovyet hükûmetinden bazı temel maddelerin satışı konusunda Türkiye'nin ricasını karşılmasını istemektedir. Bu maddelerin bir listesi Apaydın'a çoktan iletilmiştir. Maliye Bakanı özellikle Türkiye'ye 20.000 ton şeker satılması konusundaki talebi kuvvetle destekliyordu. Daha önemli askeri ikmallere gelince, Türkiye'nin tanklara, uçaklara, tanksavar toplarına, kamyonlara, traktörlere ve de en önemlisi petrole ihtiyacı vardı. İsmet, bunun büyük miktarlarda olması gerektiğini, yalnızca Türkiye'nin halen elindekilerin yenilenmesi biçiminde olabileceğini açıkladı. Eğer Türkiye, Sovyetler Birliğinden böylesi bir yardımın geleceğini güvenceye alırsa faşist Almanya ile bir çatışmaya girmekten kaçınmayacaktı. İsmet, İngilizlere Türkiye'nin ikili Sovyet-Türk Paktı'nı sonuçlandırması gerektiğini düşündüğünü söylemiş bulunuyordu. Gerçekte Türkiye ile SSCB'nin zaten müttefik olduklarına inanmaktaydı. Bu ittifaka iki hükûmetin de gerektiğini düşündüklerinde, meşru bir biçim verilebilirdi. Sonuç olarak İsmet, çok müteşekkîr bir biçimde içten teşekkürlerinin, Türkiye'ye gösterdikleri güven ve dostluktan dolayı ve Ankara'daki son konuşmalarda sergilenen içtenlik ve açıklık için Stalin, Molotov, Voroshilov ve Kalinin Yoldaşlara iletilmesini rica etti.

POTEMKİN
Arşivlerden

S. 392 / NO. 257

ABD'NİN FRANSA MASLAHATGÜZARININ ABD DIŞİŞLERİ BAKANINA MEKTUBU

24 Haziran 1939

Efendim: Polonya'nın aleyhine ikinci bir Münih oluşturulduğu izlenimindeyim. Daladier (*) ve Fransız hükûmetinin resmî konumu, tabii ki, Fransa'nın Polonya'yı, hayati çıkarlarına yönelik bir saldırıya karşı direnişinde destekleyeceği biçimindedir. Dahası, Almanya'nın Fransız ve İngilizlerin daha fazla "tavizlerine" imkân vermeyecek bir ağırlıkta Danzig sorununu halletme girişiminde bulunması mümkündür. Bununla birlikte geçen eylülde işlerlikte olan pek çok etkinin şu sıralarda yeniden ortaya çıktığını ve Almanya'yla bir kuvvet denemesinden kaçınılması ve gerekirse Danzig'in Sudetenland gibi elden gitmesine göz yumulmamasını gerektirdiği konusundaki kanım güçlenmektedir.

Önceki izlenimlerimi güçlendiren etkenler arasında şunlar bulunmaktadır:

2. Avrupa'da devam eden gerginlik nedeniyle ortaya çıkan yıpranma duygusu. Bu, Fransızlarla konuşmalarım sırasında ortaya çıkmaktadır. Son günlerde seçmenlerden askere çağrılan ihtiyatların daha ne kadar faal görevde kalacağı yolunda şikâyetli sorular yöneltilen parlamento üyeleri Daladier hakkında soruşturmaya başladılar. Daladier Majino Hattı'nda silâh altında bulunan ihtiyatları 1 Eylülde, diğer ihtiyatları da 1 Ekimde terhis etmeyi düşündüğünü açıkladı ve eğer koşullar elverirse bu tarihleri öne alacağını ekledi.
2. Fransa'nın Danzig yüzünden savaşa sürüklenmemesi gerektiğini Fransız halkı zaman zaman dile getirmektedir. Böylesi görüşler birkaç hafta önce ifade edilmiyordu. Polonya'nın Fransa'yı savaşa zorlamayı tasarladığı yolunda eleştiriler vardı.
3. Muhtemelen yaygın olan bir kanı da Danzig'in ve Koridor'un şimdiki durumunun yetersiz olduğu ve bunu devam ettirmek için savaşa girmeye değmeyeceğidir.
4. Fransız hükûmet çevrelerinde Beck'e karşı derin hoşnutsuzluk ve güvensizlik.
5. Haftalarca süren tartışmalardan sonra İngiliz ve Fransız hükûmetlerinin Polonya'ya etkin bir mali yardım vermede ve silâh sağlamadaki başarısızlığı.
6. Sovyetler Birliğiyle İngiliz-Fransız görüşmeleri muhtemelen suya düşecektir. Sovyetler Birliği ile anlaşmaya varmadaki başarısızlık, "tavizciler" için Sovyetler Birliği de katılmazsa İngiltere ve Fransa'nın Polonya için savaşa giremeyeceği yolunda yeni tartışmalar yaratacaktır.
7. Savaş durumunda Polonya'ya etkin askerî yardım sağlamanın imkânsızlığı. Fransa Siegfried Hattı'nı tek başına kırıp geçmeye mecbur kalacaktır. İngilizlerin Baltık'a gemi gönderebileceği ise kuşkuludur. Tabii ki, uzun vadede Fransa ve İngiltere kazanacaktır - ancak bu değer mi? (Böylesi ifadeler duyulmaktadır.)
8. Fransa'nın genel bir savaş durumunda İspanya'nın oynayabileceği rol üzerindeki endişesi.
9. Sürekli yeniden silâhlanmanın korkunç maliyeti ve Polonya, Romanya, Türkiye, Yunanistan, vd.nin yeniden silâhlanma finansmanının yükü.
10. Uzak Doğu'daki gelişmelerin moral bozucu etkisi: İngilizlerin zayıflayan prestiji; savaş çıkması halinde Fransa'nın Uzak Doğu İmparatorluğunun, en azından şimdilik yok olacağını fark edilmesi. Eğer Uzak Doğu'ya ilişkin İngiliz endişeleri, savaş durumunda Polonya'ya İngiliz yardımını yalnızca iktisadî tedbirlerle, örneğin Almanya'ya ambargo uygulanması gibi kısıtlarsa, bu Fransa'daki "tavizcileri" güçlendirir.

kitap

11. Etkili çevrelerdeki ısrarlı kanı, Fransa'nın sonunda Almanya'nın Sovyetler Birliğiyle bir çatışmaya gireceğine ve Fransa'nın Majino Hattının gerisinde güvence altında kalabileceğine inanarak, Orta ve Doğu Avrupa'yı Almanya'ya terk etmesidir. Bu kanı geçen Martın 15'ine kadar üstü örtülü bir biçimde sürdü. Ancak hâlâ devam etmekte.

EDWIN C. WILSON

Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, 1939, Cilt I, Washington, 1956, s. 193-194.

S. 407 / NO. 271

SSCB'DEKİ İNGİLİZ VE FRANSIZ
BÜYÜKELÇİLERİNİN SSCB DIŞIŞLARI HALK
KOMİSERİNE VERDİKLERİ BELGELER

1 Temmuz 1939

TASLAK MADDE I.

Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB, bu ülkelerden birinin gerek Avrupa devletinin bu üç ülkeden birine saldırı yöneltmesi sonucu, gerekse, bu devletin anlaşmaya taraf ilgili ülkenin bağımsızlık ya da tarafsızlığını bir saldırı karşısında korumak zorunluluğunu hissettiği başka bir Avrupa devletine karşı saldırısı sonucu bir Avrupa devletiyle düşmanlık havası içine girmesi hâlinde birbirlerine derhal ve her türlü etkin yardımı sağlamayı taahhüt ederler.

Bu maddede sözü geçen yardım Milletler Cemiyeti ilkelerine uygun olarak, ancak cemiyetin öngördüğü işlemleri izlemeye veya buradan gelecek bir hareketi beklemeye gerek duyulmaksızın verilecektir.

KAMUYA DUYURULMAYACAK ANTLAŞMA
TASLAĞI

Antlaşmaya taraf üç hükümet arasında, bugün aralarında imzalanan antlaşmanın birinci maddesinin şu Avrupa devletlerine inhisar ettiği kararlaştırılmıştır:
Estonya, Finlandiya, Letonya, Polonya, Romanya, Türkiye, Yunanistan, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre.

Yukarıdaki ülkeler listesi antlaşmaya taraf üç hükümet arasında varılacak mutabakat ile rviyona tabiidir. Bu ek antlaşma kamuya duyurulmayacaktır.

Arşivlerden

S. 409 / NO. 273

SSCB DIŞIŞLARI HALK KOMİSERİNİN İNGİLTERE VE FRANSA'NIN SSCB BÜYÜKELÇİLERİNE
VERDİĞİ BELGELER

3 Temmuz 1939

MADDE I'İN TASLAĞI

Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB, aralarından birinin gerek bir Avrupa devletinin bu üç devletten birine saldırı yöneltmesi sonucu, gerekse, bu devletin üç devletten birinin bağımsızlık ya da tarafsızlığını herhangi bir saldırı karşısında korumak zorunluluğunu hissettiği başka bir Avrupa ülkesine karşı dolaylı ya da dolaysız bir saldırısı sonucu bir Avrupa devletiyle düşmanlık havası içine girmesi hâlinde birbirlerine derhal ve her türlü etkin yardımı sağlamayı taahhüt ederler.

Bu maddede sözü geçen yardım Milletler Cemiyetinin ilkelerine uygun olarak, ancak cemiyetin öngördüğü işlemleri izlemeye veya buradan gelecek bir hareketi beklemeye gerek duymaksızın verilecektir.

MADDE III'ÜN TASLAĞI

I. Maddeye uygun olarak derhal yardım sağlama (ilkesine -ç.) zarar getirmeksizin ve bunun daha iyi

kitap

hazırlanabilmesi için antlaşmaya taraf üç hükümet uluslararası durum hakkında düzenli olarak danışmalarda bulunacaklar ve barışın çıkarları için karşılıklı diplomatik desteğin hatlarını belirleyeceklerdir; I. maddede içerilen karşılıklı yardım yükümlülüklerini işlerliğe sokma tehdidini arzeden koşulların ortaya çıkması hâlinde, aralarından birinin isteğiyle durumu incelemek ve karşılıklı yardım mekanizmasının derhal işlerliğe konulacağı anı ve Milletler Cemiyetinin öngördüğü tüm işlemlerden bağımsız uygulama tarzını birlikte karşılaştırmak üzere hemen görüşmeye oturacaklardır.

PROTOKOL TASLAĞI

Antlaşmaya taraf üç hükümet, aralarında bugün imzalanan antlaşmanın I. maddesini dolaylı ya da dolaysız saldırı durumunda, dolaylı saldırı teriminden bir darbe (coup d'etat) ya da saldırıya lehine politika değişikliğinin anlaşılması kaydıyla, aşağıdaki Avrupa devletlerine inhisar ettiğini kabul etmektedirler: Estonya, Letonya, Finlandiya, Polonya, Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Belçika. Yukarıdaki ülkeler listesi antlaşmaya taraf üç hükümet arasında varılacak mutabakat ile revizyona tabiidir. Bu ek antlaşma kamuya duyurulmayacaktır.

Arşivlerden

S. 411 / NO. 274

SSCB DIŞİŞLERİ HALK KOMİSERİNDEN
İNGİLTERE VE FRANSA'DAKİ SOVYET
BÜYÜKELÇİLERİNE

TELGRAF

3 Temmuz 1939

Bugün son İngiliz-Fransız önerilerine cevabımızı verdim (*). Beş ülke ve üç Baltık devletinin adlarının yalnızca gizli bir protokolde geçmesi, açık anlaşmada ise bu konunun genel bir biçimde formüle edilip belli ülkelere atıfta bulunulmaması konusundaki İngiliz-Fransız önerisini kabul ediyoruz. Üç ülkeye daha -İsviçre, Hollanda ve Lüksemburg- güvence verilmesi konusunda yeni İngiliz-Fransız önerisini reddettik; çünkü Sovyet hükümetinin politikasını onaylayan Yüksek Sovyetin görüş ve kararında onbir değil sekiz ülke ele alınmıştı. Protokole üç değil ama iki ülkenin -İsviçre ve Hollanda- daha eklenmesini kabul edebiliriz; bu da sadece Polonya ve Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'yla imzaladıklarına benzer bir karşılıklı yardım paktını SSCB ile de imzalamaları koşuluyla (mümkün olabilir -ç.). Bu da Polonya ve Türkiye SSCB'ye ilişkin olarak yardım yükümlülüğünü kabul edeceğinden, bizim için işleri kolaylaştıracaktır. Bu olmaksızın (yukarıda adı geçen sekiz ülkenin dışında) yeni yükümlülükler altına giremeyiz. Bugünkü konuşma bu sorun üzerinde yoğunlaştı. Diğer değişiklik önerilerimiz şunlardı: İngiliz-Fransız-Sovyet Antlaşması yalnızca dolaysız değil, dolaylı saldırıyı da göz önünde bulundurmalıydı. Ayrıca antlaşmada, derhal yardım sağlanması (ilkesi -ç.) ne zarar verilmeksizin karşılıklı yardım taahhüdünün işlerliğe girmesini gerektirecek durumlarda İngiltere, Fransa ve SSCB arasında görüşmelerin yapılması sağlanmalıydı. Bunun yanı sıra, karşılıklı yardımın sağlanması hazırlıklarının daha etkin kılınması amacıyla, antlaşmaya taraf üç hükümet düzenli olarak uluslararası durum üzerine istişarede bulunmalı ve barış yararına karşılıklı diplomatik desteğin hatlarını belirlemeliydi.

HALK KOMİSERİ

S. 417 / NO. 279

SSCB DIŞİŞLERİ HALK KOMİSERİ
TARAFINDAN İNGİLTERE VE FRANSA'NIN
SSCB BÜYÜKELÇİLERİNE VERİLEN SSCB,
İNGİLTERE VE FRANSA ARASINDA YAPILAN ANTLAŞMAYA EK MEKTUP TASLAĞI

9 Temmuz 1939

Antlaşmaya taraf üç hükümet aşağıdaki görüşlerde mutabakata varmışlardır:

kitap

1. Bugün taraflarca imzalanan antlaşmanın birinci maddesi şu Avrupa devletlerine uygulanacaktır: Türkiye, Yunanistan, Romanya, Polonya, Belçika, Estonya, Letonya, Finlandiya, İsviçre ve Hollanda.
 2. Adı belirtilen son iki devlet (İsviçre ve Hollanda) ile ilgili olarak, antlaşma ancak Polonya ve Türkiye SSCB ile karşılıklı yardım paktları oluşturdukları takdirde yürürlüğe girecektir.
 3. "Dolaylı saldırı" ifadesi, yukarıda belirtilen devletlerden herhangi birinin bir başka devletten gelen zor tehdidi altında kabul ettiği hareketleri kapsar ya da böyle bir tehdit olmaksızın, o devlete veya antlaşma taraflarından birine karşı saldırı amacıyla söz konusu devletin kuvvetleri ve topraklarının kullanılması dahil ve bunun sonucu o devletin bağımsızlığını yitirmesini veya tarafsızlığının bozulmasını içerir.
- Yukarıdaki devletler listesi antlaşmaya taraf üç hükûmet arasında varılacak mutabakat ile revizyona tabidir. Bu ek antlaşma kamuya duyurulmayacaktır.
- Arşivlerden
S. 424 / NO. 286

FRANSA VE İNGİLTERE'NİN SSCB
BÜYÜKELÇİLERİ TARAFINDAN SSCB DIŞIŞLERİ HALK KOMİSERİNE VERİLEN BELGELER

17 Temmuz 1939

İNGİLİZ-FRANSIZ-SOVYET ANTLAŞMASI

Madde I

Birleşik Krallık, Fransa ve SSCB, aşağıdaki (nedenlerden -ç.) birinin sonucunda, bir Avrupa devletiyle çatışmaya girdikleri takdirde, birbirlerine acilen bütün etkili yardımlarda bulunacaklarını taahhüt ederler.

1. O devlet tarafından bu üç ülkeden birine bir saldırı yöneltilmesi hali, ya da
2. O devletin antlaşmaya taraf ülkenin kendini bağımsızlık ve tarafsızlığını korumaya yükümlü olarak gördüğü herhangi bir Avrupa devletine saldırısı.

Antlaşmaya taraf üç hükûmet arasında yukarıda ikinci fıkrada geçen "saldırı" kelimesinin, söz konusu devlet tarafından bir başka devletin zor tehdidi altında kabul edilen bir hareketi kapsaması ve bağımsızlığını veya tarafsızlığını terk etmesini içerdiğinin anlaşılması gerektiği konusunda mutabakata varılmıştır.

Bu maddeye göre sağlanacak yardım Milletler Cemiyeti ilkelerine uygun olarak verilecek, ancak cemiyetin öngördüğü işlemleri izlemeye veya buradan gelececek bir hareketi beklemeye gerek duyulmayacaktır.

İNGİLİZ-FRANSIZ-SOVYET ANTLAŞMASI

Protokol

Antlaşmayı taraf üç hükûmet aşağıdaki konularda mutabakata varmışlardır:

1. Bugün imzaladıkları antlaşmanın birinci maddesinin ikinci fıkrası şu Avrupa devletleri için uygulanacaktır: Türkiye, Yunanistan, Romanya, Polonya, Belçika, Estonya, Letonya ve Finlandiya.
2. Yukarıdaki devletler listesi antlaşmaya taraf üç hükûmet arasında varılacak mutabakat ile revizyona tabidir.
3. Yukarıdaki listede adı geçmeyen bir Avrupa devletine karşı bir Avrupa devletin saldırısı ya da saldırı tehdidi halinde, antlaşmaya taraf üç hükûmet, herhangi birinin kendini yapmakla yükümlü hissedebileceği acil bir hareket karşısında ön yargılara kapılmaksızın aralarından birinin çağrısı üzerine böyle bir hareketin karşılıklı olarak onaylanabilmesi görüşüyle derhal bir araya gelip birbirlerine danışacaklardır.
4. Bu ek antlaşma kamuya duyurulmayacaktır.

Arşivlerden

S. 515 / NO. 326

FRANSIZ DIŞIŞLERİ BAKANLIĞINDAN FRANSA BAKANLAR KONSEYİ BAŞKANINA

MEKTUP

16 Ağustos 1939

Fransız-İngiliz-Rus görüşmeleri

Bay Naggjar'ın (*) gözlemleri

kitap

İlişkide Moskova Büyükelçimizin 15 Ağustosta bana iletlediği, Şu sırada Fransa, Büyük Britanya ve SSCB arasında yürütölmekte olan askerî göröŐmelerin gelişmesine ilişkin gözlemlerini dile getiren muhtrayı sunmaktan Őeref duyuyorum.

Bu gözlemleri tümöyle kiŐiye özel olarak değerlendirme nezaketini gösterirseniz size Őükran borcu duyacağım.

Dışışleri Bakanına Sunulmak Üzere
Avrupa İŞleri Direktör Yardımcısı
BAKAN A. HOPPENOT

TUTANAK FRANSIZ-İNGİLİZ-RUS ASKERİ GÖRÜŞMELERİ

Moskova Büyükelçimizin mesajına göre bir siyasal antlaşmanın yükümlölüklerine ek olarak Rus hükümetinin önerdikleri, General Doumenc'in (*) göröŐüne göre bizim ve Polonya'nın güvenliğinin çıkarlarına uygun düŐmektedir. Bay Naggjar'ın göröŐüne göre SSCB, göröŐmeleri, doğuda sınırlı bir destek karşılığı bizden batıda etkin bir destek elde edecek yönte etkilemeye çalışmak bir yana, Polonya'nın olumsuz tutumuyla doğuda Rus kuvvetlerinin de katılmasıyla oluŐturulacak bir direniş cephesine engel olmaması kaydıyla, bize batıda ek talepler öne sürmeksizin doğuda oldukça kesin bir yardım önermektedir. Bu konuda başarısızlığa uğranması durumunda Ruslar, Polonya olumsuz tutumu nedeniyle onları doğudaki harekâttan uzak tutmayı sürdürdükçe, onlara batıda destek sağlamamızı da istememektedir. Bu durumda askerî göröŐmelerin ve buna bağlı olarak temel amaçlardan biri Sovyetler Birliği'ni Polonya'ya yardım sağlaması olan siyasal antlaşmanın anlamsız olacağını bildiriyorlar.

Moskova Büyükelçimiz bu konuda, bizi konunun tam yüreğine götüren bu sözlere karşı çıkacak bir Şey bulmak zordur diye yazmaktadır. Ruslar doğuda sadece sınırlı bir yardım ve Fransız ve İngiliz misyonlarının, talimata bağlı olarak, üzerinde ısrar edecekleri üstünkörü bir durumdan kaynaklanan basit önlemlere hazırlıklı olunabileceği gerçeğini kabullenseler dahi, Bay Naggjar'ın göröŐüne göre, Romanya sorunu bir yana, Polonya sorunu da yine kaçınılmazlık arzedecektir. ve nihayet ortaya karmaŐık transit, ikmal ve ulaşım sorunları çıkacak ve VarŐova hükümetinin katılması veya örtölü onayı olmadıkça bu sorun çözümsüz kalacaktır. Moskova'da derhal sonuca eriŐmek ihtiyacını gizlemek amacıyla güvence verdiğimiz Polonya'nın rızası olmaksızın güvencemizin çok pahalı ya da yetersiz kalmaması için gerekli Rus desteğinin kapsamının daha kesin bir tanıma varmayı sağlamak üzere durumun karmaŐıklıđından söz etmek, Bay Naggjar'a göre kumdan Őatolar inşa etmekle eŐdeđerdir.

Polonya'ya güvence önerirken, bu güvenceyi gerekli addettiğimiz Sovyet desteği üzerine oturtmalıydık. Bu kararı baharda haklı gösteren koşullar kuşkusuz Şimdi daha da geçerlidirler. Bu durumda, Moskova Büyükelçimize göre Polonyalılar çok genç olmadan daha az olumsuz bir tutum izlemenin gerekliliğini kavramalıdır.

Buna ilişkin olarak Naggjar General Doumenc'e tümöyle güvenilmesi ve kendi tecrübesinin dayattığının dışında hiçbir sınırlama getirilmeksizin onun Rus kuvvetlerinin doğudaki saldırıya karşı etkin biçimde katılması konusundaki tüm sorunları tartışmaya yetkili kılınması gerektiğini düşünmektedir. Müstakbel Askerî Konvansiyon, tabiidir ki, ilgili hükümetlerin onayına sunulmalıdır. Bu nedenle, Fransız hükümeti nihai onayını ancak VarŐova'yla temastan sonra verebileceği için Polonyalıların rızası olmaksızın bu konvansiyon tümöyle sonuçlandırılmaz. Buna ilişkin olarak Naggjar, Türkiye'yle konvansiyonu General Huntziger'ni tamamladığını, İngiliz hükümetinin bunu sonradan onayladığını hatırlatmaktadır. Moskova Büyükelçimiz, bu aŐamadaki esas noktanın sonuç olarak demektedir. SSCB ile askerî göröŐmelerin ilerlemesi ve doğudaki Rus desteği sorununa bağlı mevcut sorunları ciddi biçimde tartıŐmayı reddediŐimiz sonucu bir kopukluğun olmasına meydan vermemektedir.

Almanya Dışışleri Bakanlığı arŐivlerinde bulunmuş bir belge.

İKİNCİ BÖLÖM

STALİN, ROOSEVELT VE CHURCHİLL'İN GİZLİ YAZIŞMALARINDA TÜRKİYE/1941-1944

BELGELERİN LİSTESİ

Belge No.	Belgenin Adı	Sayfa
11/27	Başbakan Churchill'den Bay Stalin'e	67
13/28	Bay Churchill'den Bay Stalin'e Kişisel Mesaj	70

		kitap	
14/29	Ekselansları Bay Joseph Stalin'e	72	
16/30	J. V. Stalin'den W. Churchill'e	76	
21/31	W. Churchill'den J. V. Stalin'e	78	
56/32	W. Churchill'den J. V. Stalin'e	80	
36/33	F. Roosevelt'ten J. V. Stalin'e	85	
85/34	Başbakan Bay Churchill'den Başkan Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	86	
88/35	Başbakan Bay Churchill'den Başkan Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	89	
89/36	Başkan Stalin'den Başbakan Bay Churchill'e Kişisel ve Gizli Mesaj	93	
105/37	Başbakan Bay Churchill'den Başkan Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	95	
109/38	Başbakan Bay Winston Churchill'den Başkan Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	96	
110/38	Başbakan Bay Churchill'den Bay Stalin'e Kişisel ve Çok Gizli Mesaj	99	
111/40	Başkan Stalin'den Başbakan Bay Winston Churchill'e Kişisel Mesaj	100	
115/41	Başbakan Bay Winston Churchill'den Başkan Stalin'e Kişisel ve Çok Gizli Mesaj	102	
117/42	Başkan Stalin'den Başbakan Bay Winston Gizli Mesaj	103	Churchill'e Kişisel ve
123/43	Başbakan Bay Winston Churchill'den Mareşal Stalin'e Kişisel ve Çok Gizli Mesaj	105	
90/44	Başkan Roosevelt'ten Bay Stalin'e (Kişisel ve Çok Gizli)	110	
198/45	Başbakan Bay Winston Churchill'den Mareşal Stalin'e Kişisel ve Çok Gizli Mesaj	114	
204/46	Başbakan Bay Winston Churchill'den Mareşal Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	115	
132/47	Mareşal Stalin İçin Kişisel ve Gizli	118	
230/48	Bay Churchill ve Başkan Roosevelt'ten Mareşal Stalin'e Çok Gizli ve Kişisel Mesaj	121	
178/49	F. Roosevelt'ten J. V. Stalin'e	123	
179/50	Stalin'den Roosevelt'e Kişisel ve Gizli	125	
294/51	Bay Churchill'den Mareşal Stalin'e Kişisel ve Çok Gizli Mesaj	126	
297/52	Başkan J. V. Stalin'den Başbakan Bay Winston Churchill'e Gizli ve Kişisel	128	
331/53	Mareşal Stalin ve Başbakan Churchill'den Başkan Roosevelt'e	130	

S. 22 / No. 11(*)

6 Eylül 1941'de alınmıştır.

BAŞBAKAN CHURCHİLL'DEN BAY STALİN'E

Mesajınızın ruhuna uygun olarak hemen cevap veriyorum. Hiçbir gayretten kaçınmamamız gerekiyorsa da, batıda kış bastırmazdan önce Almanları doğudan çıkaracak hava hareketinin dışında hiçbir İngiliz hareketine gerçekten de olanak yoktur. Balkanlar'da Türkiye'nin yardımı olmaksızın, ikinci bir cephenin oluşturulmasına da hiç ihtimal yoktur. Eğer ekselansları arzu ederlerse, Genelkurmay Başkanlarımızı bu sonuçlara vardıratan bütün nedenleri belirtebilirim. Dışişleri Sekreterliği ve Genelkurmay Başkanları ile bugün yapılan konferansta da bu nedenler, büyükelçinizle tartışılmış bulunmaktadır. Ancak, ne denli iyi niyetli olursa olsun, maliyeti yüksek fiyaskolara yol açacak bir hareketin, Hitler'den başka kimseye bir yardımı dokunmayacaktır.

kitap

2. Bana sunulan bilgilerden, Alman istilâsının doruk noktasına varmış vahşetin halen bitmiş bulunduğu ve bu kışın, kahraman ordularınıza bir nefes aldıracağı izlenimlerini edindim. Ancak bu kişisel bir görüştür.
3. İkmal üzerine, Rus endüstrisinin uğramış bulunduğu elem verici zararların pekiyi farkındayız ve size yardım etmek üzere tarafımızdan her türlü çaba harcanmıştır ve harcanmaktadır. Bay Harriman Misyonu'nun buraya, Londra'ya varışını çabuklaştırması için Başkan Roosevelt'e telgraf çekiyorum; kauçuk, alüminyum, kumaş, v.d., ile birlikte her ay göndermek üzere müştereken söz verebileceğimiz uçak ve tankların sayısını da, mümkünse Moskova Konferansından önce bildirmeye çalışacağız. Kendi hesabımıza, istediğiniz uçak ve tankların aylık toplamının yarısını size İngiliz üretiminden göndermeye hazırız. Birleşik Devletler'in de gereksinmelerinizin diğer yarısını karşılayacağını umuyoruz. Size teçhizat akışını derhal başlatacak her çabayı göstereceğiz.
4. İran demiryollarını, lokomotif ve vagonlarını şimdiki kapasitesi olan her hatta günde iki trenden tam kapasiteye, yani her hatta günde on iki trene çıkaracak biçimde ikmal etmek üzere emirleri zaten vermiş bulunmaktayız. Bu noktaya 1942 baharında ulaşılabilecektir, ve bu zamana dek düzenli olarak geliştirilecektir. Lokomotif ve vagonlar petrol-yakıtlıya çevrildikten sonra bu ülkeden Kap'ı (Ümit Burnunu, ç.) dolaşarak gönderilecektir ve yine demiryolları boyunca su ikmal yerleri ksağlanması gerekecektir. İlk kırk sekiz lokomotif ve dört yüz vagonun sevkياتına başlanmak üzeredir.
5. Şimdi sizinle müşterek plânlar yapmaya hazırız. İngiliz ordularının 1942 yılı içinde kara Avrupası'nı istila etmeye yetecek güce kavuşup kavuşmamaları, beklenmedik olaylara bağlanmalıdır. Kuzeyde size yardım etmeye ancak gecelerin uzadığı zaman olanak bulunabilir. Ortadoğu'daki ordularımızı bu yıl sonundan önce yedi yüz elli bin ve ondan sonra, 1942 yazında bir milyonluk güce eriştirmeyi umuyoruz. Libya'daki Alman - İtalyan kuvvetleri imha edilir edilmez, bütün bu kuvvetlerin güney cenahınızda safta toplanması sağlanacaktır ve Türkiye'nin de, en azından güvenilir tarafsızlığını bozmaması için teşvik edileceği umulmaktadır. Bu arada artan bir şiddetle Almanya'yı havadan bombalamaya, denizleri açık tutmaya ve hayatta kalmaya devam edeceğiz.
6. İlk paragrafta "satmak" kelimesini kullanmışsınız. Biz meseleyi o biçimde görmedik ve bir ödemeyi asla düşünmedik. Size verebileceğimiz herhangi bir yardımın resmi hiçbir hesabın para üzerinden tutulmadığı Amerikan Ödünç Verme Senedindekiyle(*) aynı yoldaşlık temelinde olması daha iyidir.
7. Finlandiya'ya, eski sınırlarına çekilmedikçe, kendisine savaş ilân eden bir nota göndermek de dahil olmak üzere her türlü baskıyı yapmak eğilimindeyiz. Finlandiya'yı etkileyecek mümkün olan bütün adımları atmasını Birleşik Devletlerden rica ediyoruz.

4 Eylül 1941

.

S. 25 / NO. 13

19 Eylül 1941'de alınmıştır.

BAY CHURCHİLL'DEN BAY STALİN'E KİŞİSEL MESAJ

Mesajınız için çok teşekkürler. Harriman Misyonu'nun tümü geldi ve günboyu Lord Beaberbrook ve arkadaşlarıyla birlikte çalışmaktalar. Hedef, sizinle mümkün olan her yoldan aylık teslimatı düzenleyecek belirli bir program üzerinde çalışabilmek ve böylelikle de mühimmat sanayinizdeki kayıpları mümkün ölçüde telafi etmek üzere tüm kaynak alanlarının incelenmesidir. Başkan Roosevelt'in düşüncesi bu ilk plânın, haziran sonuna kadarki süreyi kapsaması gerektiği yolundadır, ama doğal olarak sizinle birlikte çalışmaya zafere kadar devam edeceğiz. Konferansın Moskova'da bu ayın 25'inde açılacağı umundayım, ama herkes emniyetle toplanıncaya kadar hiçbir beyanat verilmemelidir. Güzergâh ve yolculuk biçimi daha sonra belirtilecektir.

2. Basra Körfezi'nden Kafkaslar'a dek, bir baştan öbür başa uzanan bir yolun, yalnızca demiryolu değil, bir kara yolunun açılmasına büyük önem veriyorum. Bu yolun yapımında Amerikan gayret ve örgütlenmesinin yardımını da sağlayacağımızı umuyoruz. Lord Beaverbrook bütün ikmal ve ulaştırma çizelgesini açıklayabilecektir; kendisi Bay Harriman ile çok yakın dostluk ilişkileri içindedir.
3. Sizinle askeri işbirliğini gerçekleştirebileceğimiz bütün muhtemel alanlar kurmaylarca incelenmiş bulunmaktadır. İki cenah, kuzey ve güney, kuşkusuz en uygun imkânı sunuyor. Eğer Norveç'te başarılı hareket edebilseniz İsveç'in tutumu kuvvetle etkilenecekti; ancak şu anda bu tasarı için kullanılacak ne kuvvet ne de gemilere sahibiz. Yine Güney'de büyük ödül Türkiye'dir; eğer Türkiye kazanılabilirse, bir diğer kuvvetli ordu elde mevcut olacaktır. Türkiye bizimle birlikte (savaşa ç.) girmek ister, ancak bir korkusu vardır ki, bu da sebepsiz değil. Türklerin yoksun bulunduğu teknik malzeme ikmali ve önemli ölçüde İngiliz kuvveti

kitap

(sağlanması -ç.) konusunda söz verilmesinin, üzerlerinde kesin bir etki yapması muhtemeldir. Salt ortak düşmana karşı azami kuvveti sağlamak amacıyla s izinle diğer faydalı yardım biçimlerini araştırabiliriz. 4. Rus Donanması'nın eksiklerinin ilk kaynaktan tamamlanmasının Almanya'nın zararına olması gerektiği düşüncemize tamamen katılıyorum. Zafer kesinlikle önemli Alman ve İtalyan gemilerinin denetimini bize verecektir ve bizim görüşümüze göre, bu gemiler Rus Donanmasının kayıplarını telafi etmek için en uygun olanıdır.

S. 26 / NO. 14

EKSELANSLARI BAY JOSEPH STALİN'E

Sevgili Başkan Stalin,

İngiliz ve Amerikan Misyonerleri şu anda yola çıkmış bulunuyorlar ve bu mektup size Lord Beaverbrook tarafından sunulacaktır. Lord Beaverbrook, kabinenin tam güvenine sahiptir ve benim en eski ve en yakın dostlarımdan biridir. Bütün kalbiyle kendisini, ortak davanın zaferine adanmış, tanınmış bir Amerikalı olan Bay Harriman ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. Büyük Britanya ile Birleşik Devletler arasında, heyecanlı müzakerelerde hazırlayabildiklerimizin tümünü önünüze sereceklerdir.

Başkan Roosevelt önerilerimizin, ilk aşamada, Ekim 1941 ile Haziran 1942 dahil olmak üzere dokuz aylık dönem içinde size göndereceğimiz aylık paylara (quota) ilişkin olmasını kararlaştırmıştır. İhtiyatlarınızı en iyi durumda tutabilmek için, size her ay neler verebileceğimizi tam olarak bilmeye hakkınız vardır.

Amerikan önerileri henüz Haziran 1942 sonundan öteye gitmemiştir, ancak bundan sonra da her iki ülke tarafından dikkate değer ölçüde daha büyük payların ikmal edileceğinden kuşku duymuyorum; ve siz de, Nazi istilâsı boyunca savaş endüstrinizin uğradığı elem verici kayıpları gidermek için mümkün olanın en çoğunu yapacağımızdan emin olabilirsiniz. Bu konu üzerine Lord Beaverbrook'un neler söyleyeceğini şimdiden bilemiyorum.

Haziran 1942'ni sonuna kadarki payların, hemen hemen tamamıyla İngiliz üretimi ya da Birleşik Devletlerin bize satın alma veya Ödünç Verme Senedi koşulları altında tahsis etmiş olduğu üretimden ikmal edilmekte olduğunun farkındasınızdır. Birleşik Devletler, ithal edebilecekleri fazlanın hemen hemen tamamın bize vermeyi kararlaştırmışlardır ve bu süre içinde de yeni ikmal kaynakları açmak onlar için gerçekten kolaydır. Birleşik Devletler üretimine daha büyük bir itim kazandırılacağını ve 1943 yılıyla birlikte Amerika'nın görkemli endüstrisinin savaşta uygun olarak tam faaliyete geçeceğini umut ediyorum. Kendi hesabımıza, şimdi varolan üretim tasarılarımızdan önemli ölçüde katkıda bulunmakla kalmayıp, halkımızdan, ortak ihtiyaçlarımızı karşılamak için ek çabalar sağlamaya uğraşacağız. Ancak, bizim ordunun ve onun plânlanmış ikmalinin, herhalde sizinkinin ya da Almanya'nının beşte bir veya altıda biri büyüklüğünde olduğunu anlıyorsunuzdur. İlk ödev ve ihtiyacımız denizleri açık tutmak, ikinci ödevimiz de havada kesin üstünlüğü elde etmektir. Britanya Adaları'ndaki 44 milyonluk insan gücü üzerine ilk talepler bunlardır. Kıtadaki büyük askerî güçlerle kıyaslanabilecek bir ordu ya da ordu mühimmat sanayine sahip olmayı asla umut edemeyiz. Bununla birlikte, size yardım etmek için elimizden geleni yapacağız.

Genelkurmay Başkanları Komitesindeki kişisel temsilcim ve bizim askerî siyaset alanımızı tümüyle tanıyan General İsmay (*), komutanlarınızla kendilerinin önerecekleri, pratik işbirliği plânları üzerinde çalışmak konusunda yetkilendirilmiştir.

Libya'daki batı cephemizi düşmandan temizleyebilirsek, Rus cephesinin güney cenahında işbirliğine girmek üzere gerek Hava gerek Kara Ordusu olarak dikkate değer kuvvetlerimiz olacak.

En çabuk ve en etkili yardımın Türkiye'nin, Almanların birliklerini geçirme taleplerine karşı direnmeye ikna edilmesi, ya da, daha iyisi, savaşa bizim yanımızda katılmasıyla gelmiş olacağı kanısındayım. Buna, gereken ağırlığı vereceğinizden eminim.

Çin halkının ana vatanlarını Japon saldırısına karşı savunma mücadelelerine duyduğunuz sempatiyi her zaman paylaşmışımdır. Doğal olarak, düşman saflarına Japonya'yı da eklemek istemeyiz, ancak Birleşik Devletler'in, Başkan Roosevelt'le yaptığımız görüşmenin sonunda ortaya çıkan tutumu, zaten Japon hükûmeti üzerine daha da temkinli bir görüşe ağırlık kazandırıyor. Majestelerinin hükûmeti adına, Birleşik Devletler Japonya ile savaşa girdiği takdirde Büyük Britanya'nın derhal onun yanıda yer alacağını açıklamakta acele ettim. Her üç ülkenin de, mümkün derecede, Çin'e yardım etmeyi sürdürmesi gerektiğini düşünüyorum; bu yardım Japonya'yı savaş ilânına provoke etmeksizin önemli ölçülerde sürdürülebilir.

Hiç kuşkusuz, halklarımızın önünde uzun bir mücadele ve ıstırap dönemi yatıyor, ama Birleşik Devletlerin savaşa bir taraf olarak gireceğine dair büyük umutlarım var. Eğer öyle olursa, zafere varmak için dayanmaktan başka yol olmadığı konusunda hiç kuşku yoktur.

Savaş sürdükçe, tek başlarına bütün insan soyunun üçte ikisini oluşturan Britanya İmparatorluğu, Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler ve Çin'in büyük halk kitlelerinin, kendilerine zulmedenlere karşı omuz omuza yürüdüklerinin görülebileceğini umuyorum. Tuttukları yolun onları zafere götüreceğinden eminim. Rus ordularının başarısı ve Nazi tiranlarının mahvolması için yürekten dileklerle,

İnanınız,
İçtenlikle.

WINSTON CHURCHILL

21 Eylül 1941

S. 29 / NO. 16

J. V. STALİN'DEN W. CHURCHILL'E

Sevgili Başbakan Churchill,
İngiliz ve Amerikan Misyollarının Moskova'ya varışı ve özellikle bunlara Lord Beaverbrook ile Bay Harriman'ın başkanlık etmiş olması çok olumlu bir etki yaptı. Lord Beaverbrook, Moskova Üçlü Konferansında (*) tartışılan en âcil sorunların dikkate alınması ve belki de çözümünü hızlandırmak ve sonuç vermelerini sağlamak için elinden geleni yaptı. Bay Harriman için de aynı şeyi söyleyebilirim. Bu nedenle, size ve Bay Roosevelt'e, Moskova'ya böyle yetkili temsilciler gönderdiğiniz için Sovyet hükümetinin içten şükranlarını iletmeğ dileğimdeyim.

Bazı konuların Washington ve Londra'daki son karar ve çözümlerine kadar ertelendiği gerçeğini bir yana bırakırsak, cephemizdeki bazı talihsiz koşullardan ve bunların sonucu olarak bir grup fabrikanın daha boşaltılmasından doğan şu anki askerî ikmal ihtiyaçlarımızın, bu konferansta üzerlerinde anlaşmaya varılan kararları aştığını söyleyebilirim. Yine de Moskova Konferansı pek çok önemli iş başardı. İngiliz ve Amerikan hükümetlerinin aylık payları arttırmak için ellerinden geleni yapacaklarını ve şu an için plânlanmış teslimata hız kazandıracak en küçük fırsatları değerlendireceklerini ümit ediyorum, çünkü Hitlerler (Hitlerites) SSCB üzerine en şiddetli baskıyı uygulamak için kış öncesindeki aylardan yararlanacaklardır.

Türkiye ve Çin ile ilgili olarak belirttiğiniz düşüncelerinize katılıyorum. İngiliz hükümetinin her iki yönde de şu anda uygun faaliyetlerde bulunduğunu umuyorum; SSCB'nin fırsatları şimdi doğal olarak çok sınırlı olduğundan, bu özellikle çok önemlidir.

Avrupa'nın yüreğinde sipere girmiş olan Hitlerci eşkıya takımının inine karşı ortak mücadelemizin geleceği açısından, karşılaşılan güçlüklerle rağmen; özgürlük aşığı halklarımızın çıkarı için Hitler'in yenilgisini sağlayacağımız konusunda güvenim tamdır.
İçtenlikle.

J. STALİN

3 Ekim 1941

S. 34 / NO. 21

22 Kasım 1941'de alınmıştır.

W. CHURCHILL'DEN J. V. STALİN'E

Az önce aldığım mesajınız için çok teşekkürler. Savaşın başlarından itibaren Başkan Roosevelt ile kişisel yazışmalara başladım; bu aramızda çok sağlam bir karşılıklı anlayışın kurulmasına yol açtı ve her zaman işlerin süratle tamamlanmasına yardımcı oldu. Benim tek arzum sizinle de aynı yoldaşlık ve güven koşullarında çalışmaktır.

Finlandiya hakkında. Size 5 Eylül tarihli telgrafımı gönderdiğim sırada kabineye Finlandiya'ya savaş ilân etme konusunda düşünmesini tavsiye etmek için oldukça hazırdım. Sonradan aldığım bilgiler Finlilerin, resmî bir savaş ilânı ile sanık sandalyesine suçlu Mihver devletlerin yanında oturtulup sonuna kadar savaştırılmaktansa, savaşı durdurmaları, hareketsiz kalmaları veya sınırlarına geri dönmelerinin Rusya ve ortak dava için daha çok yardımcı olacağını düşündü. Ne var ki, gelecek on beş gün içinde savaşı kesmezler ve siz hâlâ onlara savaş ilân etmemizi isterseniz kesinlikle öyle yapacağız. Kamuya herhangi bir açıklama yapmanın çok hatalı olacağı (düşüncemize) katılıyorum. Bundan kesinlikle biz sorumlu olmadık. Libya'ya saldırımız, ümit ettiğimiz üzere oradaki Alman ve İtalyan ordularının yok edilmesiyle sonuçlanırsa, savaşın bir bütün olarak, ve Majestelerinin hükümetinin şimdiye değin sahip olduğundan daha çok özgürlükle, geniş bir değerlendirmesini yapmak olanağı doğacaktır.

Bu amaçla, kendisini tanıdığımız Dışişleri Sekreteri Eden'i yakın gelecekte sizinle Moskova ya da başka bir yerde buluşmak üzere Akdeniz üzerinden göndermeye istekliyiz. Yüksek askerî ve diğer uzmanlar da ona

kitap

eşlik edecek ve kendisi yalnızca Kafkaslar değil güneyde ordularınızın çarpıştığı hatlara birlik gönderilmesi de dahil, savaşla ilgili her sorunu sizinle tartışabilecektir. Ne gemicilik kaynaklarımız, ne de iletişim olanaklarımız bunların büyük sayıda kullanılmasına izin vermiyor. Öyle olsaydı bile yine de İran üzerinden birlik ya da ikmal sevki arasında bir seçim yapmanız gerecekti.

Aynı zamanda savaş sonrasında barışın örgütlenişini de tartışmak istediğinize dikkat ettim. Bizim niyetimiz sizinle ittifak içinde sürekli görüşerek, gücümüzün sonuna kadar ve ne kadar uzarsa uzasın savaşı sürdürmek. Savaş kazanıldığında ise, -ki buna eminim-, Sovyet Rusya, Büyük Britanya ve ABD'nin savaşın üç esas ortağı ve Nazizmi yok eden araçlar olarak zafer konseyi masasında toplanacaklarını ümit ediyorum. Doğal olarak ilk hedef Almanya, özellikle de Prusya'nın üçüncü kez üzerimize gelmesini önlemek olacak. Rusya'nın komünist bir devlet olması, İngiltere ile ABD'nin ise öyle olmaması ve buna da hiç niyetimizin bulunmadığı gerçeği, karşılıklı güvenlik ve haklı çıkarlarımız için iyi bir plân geliştirmemize asla engel teşkil etmez. Dışişleri Sekreteri bu konuların tümünü sizinle tartışabilecektir.

Bütün Rusya cephesi boyunca istilâcılara karşı görkemli direnişiniz gibi Moskova ve Leningrad savunmanız da pekâlâ Nazi rejiminin iç yapısında öldürücü yaralar açacaktır. Ancak hesabımızı böyle bir talih üzerinde kurmamalı, onlara sonuna dek olanca gücümüzle vurmaliyiz.

S. 52 / NO. 56

18 Temmuz 1942'de alınmıştır.

W. CHRUCHILL'DEN J. V. STALİN'E

Ağustos 1941'de Kuzey Rusya'ya küçük konvoylar göndermeye başladık ve aralığa kadar Almanlar, onlara müdahalede bulunacak bir adım atmadılar. Şubat 1942'den başlayarak konvoyların boyları büyütüldü ve Almanlar ondan sonra önemli ölçüde bir denizaltı kuvvetini ve çok sayıda uçağı Kuzey Norveç'e aktardılar ve konvoylar üzerine kararlı hücumlarda bulundular. Konvoyların refakatine mümkün olan en güçlü destroyer ve denizaltı avcısı gemiler verince, konvoylar değişik, fakat görevlerine engel olmayan kayıplarla, geçebildiler. Almanların yalnızca denizaltı ve uçakları kullanarak aldıkları sonuçlardan hoşnut olmadıkları açık, çünkü konvoylara karşı, denizüstü kuvvetlerini kullanmaya başladılar. Ne var ki, bizim talihimize, ilk olarak, Ayı Adası'nın batısındaki ağır deniz üstü kuvvetlerinden ve bu adanın doğusundaki denizaltılarından yararlandılar.

Home (Yurt Savunma) Filosu böylece düşman denizüstü kuvvetlerinin hücumlarını önleyecek bir vaziyette bulunmaktaydı. Mayıs konvoyu gönderilmeden önce, eğer Almanlar, beklendiği gibi deniz üstü kuvvetlerini Ayı Adası'nın doğusunda tutacak olurlarsa, kayıpların çok ciddi olacağı konusunda Amirallik uyarıda bulundu. Konvoyu yola çıkarmaya karar verdik. Denizüstü gemilerince bir hücum gerçekleşmedi ve konvoy başlıca hava hücumlarından uğradığı altıda bir kayıpla geçti. Ancak P.Q. 17 sayılı son konvoyda Almanlar kuvvetlerini nihayet bizim korktuğumuz tarzda kullandılar. Denizaltılarını Ayı Adası'nın batısında yoğunlaştırdılar ve denizüstü kuvvetlerini Ayı Adası'nın doğusunda hücum için ihtiyatta tuttular. P.Q. 17'nin so durumu henüz belli değil. Şu anda sadece dört gemi Archangel'e varmış bulunmaktadır, ama altısı ise Nova Zemlya limanındadır. Ne var ki sonuncusu ayrıca havadan bir hücumla uğrayabilir. Bu nedenle en iyi durumda konvoyun yalnızca üçte biri kurtulmuş olacaktır.

Küçük düşman savaş filolarının en kuzeyi görev yeri olarak seçmeleri hâlinde bu konvoy harekâtını karşılaştacağı tehlike ve zorlukları açıklamalıyım. Yurt Savunma Filomuzu Ayı Adası'nın doğusunda ya da Alman kıyı üslerinden kalkan uçakların hücumları altında kalacakları bir yerde tehlikeye atmanın doğru olmadığını düşünüyoruz. Eğer elimizdeki az sayıda çok güçlü (gemi, ç.) tiplerinden bir ya da ikisi, yakında Scharnhorst'un da ekleneceği Tirpitz ve refakatçi gemileri faal durumdayken kaybedecek olursak veya ciddi yaralar alırlarsa, Atlantik'teki bütün üstünlük kaybedilmiş olacaktır. Bizi hayatta tutan erzak ikmalini etkilemenin yanı sıra, savaş gayretlerimizi de felce uğratacak ve hepsinin üstünde, ayda 80.000 gibi bir rakama ulaşan Amerikan birliklerinin okyanustan geçmesi engellenmiş olacak ve 1943'te gerçekten güçlü ikinci bir cephe kurma olanağı kalmayacaktır.

Deniz Kuvvetleri danışmanlarım Almanların denizüstü, denizaltı ve hava kuvvetlerini şimdilik koşullarla ellerinde bulundurmaları hâlinde, Kuzey Rusya'ya gidecek herhangi bir konvoyun tamamıyla yok edilmesinin kesin olduğunu bana söylediler. Geçişlerini sürekli gün ışığı altında yapmaya çabalayacak konvoyların, P.Q. 17'den daha iyi yolculuk edeceklerini umut etmek şimdiye kadar pek mümkün olamamıştır. Bu nedenle sonraki konvoy P.Q. 18'i yola çıkarma çabasının size hiçbir yarar sağlamayacağı gibi, ortak davaya da yalnızca ölümcül kayıp vereceği sonucuna büyük bir teessüfle vardık. Aynı zamanda eğer gelen konvoyların taşıdıklarının en azından belli bir oranının size ulaşmasında makul bir olanak sağlayacak düzenlemeler yapabilirsek, bunları bir an önce yeniden başlatmamıza sizi temin ederim. Sorunun düğümü, Barentz Denizi'ni Alman savaş gemileri için, onların bizim için tehlikeli hâle getirdiği kadar tehlikeli hale getirmemizdedir. Müşterek kaynaklarımızla yapmayı hedeflediğimiz bu olmalıdır. Subaylarınızla görüşmek ve br plân yapmak üzere kıdemli bir subayı en kısa zamanda Kuzey Rusya'ya göndermek istiyorum.

kitap

Bu arada P.Q. konvoyunda seyredecek gemilerden bazılarını derhal İran Körfezi'ne göndermek üzere hazırlandık. gidecek gemilerin seçimi, öncelik taşıyan yükler hakkında anlaşmaya varabilmek için Londra'daki Sovyet otoriteleriyle birlikte yapılacak. Eğer avcı uçakları (Hurricane ve Aircobralar) seçilirse onları güney cephesinde kullanmanız ve tutmanız mümkün mü? Onların montajını Basra'da yapmayı üstlenebiliriz. Trans-İran yollarının izinli geçiş kapasitesini ekim ayında aylık 75.000 tona kadar arttırmayı umuyoruz ve ileride daha da arttırmak için çabalarda bulunmaktayız. Birleşik Devletler hükûmetinden lokomotif, vagon ve kamyon göndermek suretiyle yardım etmelerini rica ediyoruz. Şimdi Körfez ile Kafkaslar arasında karadan mal naklinde kullanılmak üzere İran Körfezi'nde monte edilmekte olan Amerikan kamyonlarını SSCB için kabul edecek olursanız büyük bir trafik hacmi derhal kullanılmış olacaktır. Tam kapasite kullanımını sağlayabilmek için kamyon ve uçakların dışında eylülde varması taahhüt edilen yükün 95.000 tona ve ekimdekilerin 100.000 tona çıkarılmasına karar verdik.

20 Hazirandaki telgrafınız kuzeydeki birleşik harekâtta söz ediyor. Şu sırada daha fazla konvoy gönderilmesine engel olan unsurlar Kuzey Norveç'teki harekâta kara ve hava kuvvetleri de göndermemizi önlüyor. Ancak subaylarımız ekimde veya bu aydan sonra, havalar makul ölçüde kararınca birleşik harekâtın ne derece mümkün olabileceğini birlikte incelemelidirler. Eğer siz subaylarınızı buraya gönderebilirseniz daha iyi olur, ama bu olanaksızsa, bizimkiler size gelebilirler.

Kuzeyde birleşik harekâta ek olarak güney cephenizde size nasıl yardım edebileceğimizi inceliyoruz. Eğer Rommel'in geri çekilmesini sağlayabilirsek hatlarınızın solunda faaliyet göstermek üzere güçlü hava kuvvetlerini sonbaharda gönderebileceğiz. İkmallerinizi azaltmadan bu kuvvetleri Trans-İran yolu üzerinde tutmanın ne denli güç olduğu açıktır, ama yakın gelecekte önünüze ayrıntılı öneriler koymayı umuyorum. Önce Rommel'i yenmeliyiz. Savaş şimdi yoğundur.

Kırk Boston (uçacağı, ç.) için teşekkürlerimi bir kere daha ifade edeyim. Almanlar Afrika'ya durmaksızın daha çok adam ve uçak gönderiyorlar; ama büyük takviyeler General Auchinleck'e ulaşıyor; güçlü İngiliz Amerikan bombardıman uçak kuvvetlerinin yakında varışı Rommel'in ikmal limanları Tobruk ve Bingazi'yi tıkayacağı gibi Doğu Akdeniz'e de güvenlik getirecektir.

Başkan Stalin nezaketle önerdiğiniz üç Polonya tümenini (*) onları tam teçhizat silâhlandırabileceğiniz Filistin'e, vataşlarının yanına, katılmaya göndermemizin ortak çıkarımıza olacağından eminim. Bu gelecekte savaşta önemli bir rol oynayacaktır; aynı zamanda Türklere de güneyde sayıların arttığı duygusuyla sempati kazandırılmış olur. Umarım çok yüksek değer verdiğiniz bu projeniz, Polonyalıların, Polonyalı askerlerin tayinlerine büyük ölçüde bağımlı, sayıca kalabalık kadın ve çocukları birlikleriyle götürmek istemeleri yüzünden suya düşmez. Bu bağımlıların beslenmesi bize büyük yük olacak. Ortak yararımız için sadakatle kullanılacak bu Polonya ordusunu teşkil etmek uğruna bu yüke katlanmaya değer olduğu kanısındayız. Levant (Doğu) bölgesinde biz de erzak sıkıntısı çekmekteyiz, ama oraya ulaştırılabilmesi halinde Hindistan'da yeteri kadar erzak vardır.

Eğer Polonyalıları getiremezsek, onların yerini halen sürmekte olan kıtanın İngiliz-Amerikan istilâsı hazırlıklarına devam ederek doldurmalıyız. Bu hazırlıklar halihazırda Almanların iki ağır bombardıman grubunu Güney Rusya'dan Fransa'ya çekmesini sağladı. İnanınız, büyük mücadelenizde bizim ve Amerikalıların size yardım etmek için yapmayacağımız faydalı ve mantıklı hiçbir şey yoktur. Başkan ve ben durmaksızın coğrafya, deniz ve düşman hava gücünün getirdiği olağanüstü güçlüklerin üstesinden gelmenin yollarını araştırıyoruz. Bu telgrafi Başkana göstermiş bulunmaktayım.

S. 32 / NO. 36

F. ROOSEVELT'DEN J. V. STALİN'E

Aşağıdaki plân hakkındaki faydalı olabileceğine inandığım içten görüşünüzü öğrenmek beni sevindirecektir: Başta, İran, Irak, Türkiye, Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır hükûmetlerine bir Alman zaferinin kendilerine getireceği tehlikeleri ve gelecek için ve gelecek için en büyük umutlarının Nazilerin Yakın ve Ortadoğu'da egemenlikleri altındaki bölgelerde yenilmesinde yattığını açıklamak amacıyla Bay Wendell Wilkie'yi bu ülkelerin hükûmetlerini ziyaret için gönderiyorum.

Bay Wilkie tümüyle değişik bir amaç için Sovyeter Birliği'ni ziyaret etmeye de çok isteklidir. İstilâcıları püskürtmede ölmez düşünce birliğini ve yapmakta olduğunuz büyük fedakârlıkları kendi gözleriyle görme (isteğine -ç.) ek olarak, Rus halkının gerçekleştirdiği harikulade gelişmeler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteğindedir.

Bildiğiniz gibi, kendisi 1940 seçimlerinde benim rakibimdi; bugün de azınlık partisinin başkanıdır. Benim idaremin Nazizme karşıtlık ve hükûmetinizle gerçek dostluk (yolundaki -ç.) dış politikasını canla başla desteklemekte ve savaş işlerine büyük çapta yardım etmektedir. Kişisel düşüncem şimdi ve gelecek için, Bay Wilkie'nin Sovyetler Birliğine yapacağı bir ziyaretin çok iyi olacağıdır. Eylülün ilk iki haftası içinde uçakla Sovyetler Birliğine geçmiş olacak.

Onun yapacağı kısa bir ziyareti hoş karşılayıp karşılamayacağınızı içtenlikle ve özel olarak bana bildirirseniz,

müteşekkire olacağım.
9 Ağustos 1942
S. 75 / NO. 85

BAŞBAKAN BAY CHURCHİLL'DEN BAŞKAN
STALİN'E KİŞİSEL VE GİZLİ MESAJ

Her ikisi de elime geçen 8 Kasım ve 10 Kasım tarihli mesajlarınız için çok teşekkürler.

2. Güney cephenizde yirmi İngiliz ve Amerikan Hava Filosunun kullanılması için yapılacak ön düzenlemeler konusunda Sovyet, Amerikan ve İngiliz temsilcileri arasında geçen kurmay düzeyindeki tartışmalarda Büyük Britanya'yı temsil etmek üzere Hava Mareşalı Drummond'u atadım. Hava Mareşalı Drummond'a, küçük bir kurmay subaylar topluluğu ile birlikte derhal Kahire'den ayrılıp Moskova'ya hareket etmesi için emir verilmiştir.
3. Gerek Mısır, gerek Fransız Kuzey Afrika'sındaki harekâtımız, önemli başarılar kazandı. Şu anda Sirenaik'e derinlemesine sızmış durumdayız. Tobruk az zaman önce yeniden zaptedilmiştir. O sözde Panzer ordusu şimdi içinde zorlukla birkaç tankın bulunabileceği bir hurda yığından başka bir şey değil ve amansızca peşlerindeyiz. Bingazi'nin yakında kurtarılması bana hemen hemen kesin gibi gözüküyor; düşman Trablus'un içlerine kaçıp Aghelia'da bir saf tutmaya çabalayacaktır. Zaten Bingazi'den levazim depolarını boşaltmakta ve Sirte Körfezi'nde yeni takviye edilmiş ve sınırlı (restricted) üsler açma gayreti içindedir.
4. "Torch" (*) pek güzel yanmakta ve bizim General Eisenhower ve kendi kumandanlarımız Fransız Kuzey Afrika'sının tamamıyla kontrolünü sağlayıp Tunus burnunda olağanüstü bir hava gücü inşa etme konusunda her umuda sahipler. Bütün büyük birlik konvoyları Okyanus'un ötesinden ve İngiltere'den emniyetle intikal etmişler ya da etmektedirler. Kuzey Afrika'da General Giraud'nun (*) komutası altında güçlü bir anti-Alman Fransız ordusu kurmayı ümit ediyoruz.
5. İspanya ve Portekiz'deki siyasal reaksiyonlar çok tatmin edici olmuş ve Cebelitarık Limanı ile havaalanının kullanılamaz hâle gelme tehlikesi şimdilik bir endişe konusu olmaktan çıkmıştır. Konuşmalarımızda bizim ve aynı zamanda sizin tarafınızdan da öngörülen Almanların Fransa-Vichy'yi istilasını, hepten iyidir. Vichy'nin Fransız milleti üzerindeki felce uğratici etkisinin zehiri azalacak ve halkın tümü, Almanlardan işgal edilmiş bölgede nefret edildiği kadar nefret etmeyi yakında öğreneceklerdir. Toulon Filosu'nun (**) âkıbeti meçhuldür. Almanlar, kendilerini onun teslim olmasını isteyecek kadar kuvvetli hissetmemiş olacaklar ki, Toulon'a saygı göstermeye niyetli oldukları bildirilmiştir. Emrimizde bulunan Amiral Darlan filonun Batı Afrika limanlarına doğru yol almasını istemiştir. Bu emre itaat edileceği halen şüphelidir.
6. Bütün Afrika kıyası boyunca mevcut durumun büyük ölçüde tersine çevrilmesi gerçekleşmiştir ve böyle kalacağına güvenilebilir. Eğer Akdeniz'de askerî trafik için bir geçit açabilirsek gemi nakliyatı sorununuz büyük ölçüde çözülecek ve Türkiye ile bugüne kadar mümkün olandan çok daha yakın temas içinde olacağız. Amerikan teşebbüsünün başarısından çok memnun olan Roosevelt ile muhabere halindeyim. Durumun bütünü, şiddetli hareketin iletilmesi hedefiyle birkaç gün içinde yeniden gözden geçirilmelidir. Gelecek için düşündüklerimizi en yakın zamanda öğrenmenizi sağlayacağım. Şu son güç aylarda metanetle taşımış olduğunuz haksız ağırlığın birazını omuzlarınızdan almak konusunda ne kadar istekli olduğumuzu bildiğinizden eminim. Bu arada, Kafkaslar bölgesine kış aylarında sızılmayacağından hâlâ emin olduğunuz varsayımından hareket ediyorum.

13 Kasım 1942

S. 78 / NO. 88

BAŞBAKAN BAY CHURCHİLL'DEN BAŞKAN
STALİN'E ÇOK GİZLİ VE KİŞİSEL MESAJ

- Sizin sıcak ve yürekten kutlamalarınızı almak bana en büyük memnuniyeti verdi. Samimi kişisel ilişkilerimize hayatları söz konusu olan büyük kitlelere karşı ödevlerimizin yerine getirilmesinde en önemli yeri veriyorum.
2. Başkanın kendisinden rica ettiğim on iki Amerikan destroyerini büyük üzüntüyle bana ödünç verememesine rağmen, İzlanda'dan otuzun üstünde gemiden oluşan bir konvoyun 22 Aralıkta yola çıkması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamış bulunuyorum. Amirallik harekâtı önceki gibi subaylarınızla birlikte plânlayacaktır. Almanlar, "Torch"un sonucu olarak uçaklarının büyük kısmını Kuzey Norveç'ten Güney Avrupa'ya kaydirdiler. Öte yandan Norveç'teki Alman denizüstü kuvvetleri hâlâ nöbetteler. Amirallik, kötü hava şartlarının da yardım ettiği, şimdi ise buluşmak üzere gönderdiğimiz kruvazörlerin korunması altında bulunan Q.P. konvoyunun bu ana kadar gösterdiği gelişmelerden hoşnuttur.
 3. Başkan Roosevelt'e Türkiye hakkında bazı ön düşüncelerimi bildirdim ve onun da benden bağımsız olarak

kitap

benzer görüşlere sahip olduğunu öğrendim. Bana göre, Türkiye'yi baharda bizim yanımızda savaşa sokmak için yoğun bir biçimde çaba harcamalıyız. Bu amaçla Türkiye'nin statüsünü ve toprak bütünlüğünü garanti eden bir İngiliz-Sovyet antlaşmasına Birleşik Devletlerin de katılmasını isterim (*). Bu üç kuvvetin hepsini bir hizaya sokacaktır; ve Amerikalılar Türklere büyük önem vermektedirler. İkinci olarak, biz halen Türkiye'ye Ortadoğu'dan içinde iki yüz tankın da bulunduğu önemli bir mühimmat sevkiyatı yapmaktayız. Kış süresince kara güzergâhı ya da Levant kıyısını izleyerek, Türkiye'ye mühimmat ikmalini sürdürmeye devam edeceğim. Eğer izin verilirse sivil giyinmiş uzmanlar eğitim ve bakım amacıyla, birlikte gidecekler. Üçüncü olarak Türkiye tehdit edilmesi ya da bize katılmaya istekli olması hâlinde ona yardıma gitmek üzere bahar başında Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Ordulardan alınacak askerlerle Suriye'de önemli büyüklükte bir ordu kurmayı umuyorum. Kafkaslar veya onun kuzeyindeki harekâtının da büyük etki uyandırabileceği açıktır. Eğer Türkiye'yi savaşa sokabilirsek Karadeniz'de sizin sol cenahınıza bir sevkiyat güzergâhı açma ile ilgili harekâta bir ilerleme kaydetmiş olmakla kalmayıp, aynı zamanda sizin Kafkaslardaki ana petrol ikmal yerlerini başarıyla savunmanız açısından Mihver için hayati önem kazanan Romen petrol sahalarını Türk üslerinden ağır bir şekilde bombalayabiliriz. Türkiye'nin içine yapılacak bir hamlenin avantajı bunun esasta karadan yürütülebilmesi, Orta Akdeniz taarruz hareketini güçlendirerek deniz kuvvetlerimizin ve hava kuvvetlerimizin çoğunu barındırmasıdır.

4. Başkan Roosevelt'in her birimizin, eğer sizce kabul edilebilirse, iki yüksek İngiliz subayı ile iki Amerikalıyı savaşın 1943'teki bu kısmını plânlamak amacıyla yakın bir gelecekte Moskova'ya gönderme önerisini kabul etmiş bulunuyorum. Eğer kabul ediyorsanız bana bunu öğrenme imkânı tanımanızı istirham ederim.

5. Başkan Stalin, gemi ile ulaştırmanın kısıtlayıcı bir faktörümüz olduğunun umarım farkındasınız. "Torch"u gerçekleştirmek amacıyla Trans-Atlantik refakatçilerinin sayısını öylesine azaltmak zorunda kaldık ki, kasımın ilk yarısı şimdiye kadar en kötü ayımız oldu. Biz ve Amerikalılar ayda 700.000 ton oranında bir kaybı yaptığımız bütçeye koymuştuk, yine de ihtiyat akçemizi hâlâ geliştirmekteyiz. Yıl boyunca ortalama zarar o kadar kötü olmamıştı, ancak kasımın bu ilk iki haftası en kötüsü oldu. O kadar büyük toprağa sahip olan siz, bizim ancak deniz muhabere ve ulaştırmalarımızla orantılı olarak yaşayıp savaşabileceğimizi anlamakta zorluk çekebilirsiniz.

6. Darlan kargaşasından (*) rahatsız olmayınız. Büyük bir İngiliz-Amerikan ordusunu Fransız Kuzey Afrika'sına aktardık ve orada sağlam bir yer tutuyoruz. Fransız ordusunun direnmemiş olması ve şimdi ise artan desteği sayesinde programımızın belki on beş gün önündeyiz. İlk önce Tunus Burnu'nu ve Bizerte Deniz Üssü'nü elde etmek azami ölçüde önemlidir. Bizim Birinci Ordunun önder unsurları muhtemelen derhal hücumu başlayacaklar. Bir kez orada çok kuvvetli hava gücüyle birlikte yerleşince savaş bugüne dek mümkün olmayan bir yoğunlukla Mussolini ve onun faşist çetesinin tepesine indirebiliriz.

7. Aynı zamanda Büyük Britanya'da güçlü bir İngiliz-Amerikan ordusu ve hava kuvvetleri kurup güneydoğu ve güney kıyılarımız boyunca sürekli hazırlıklar yaparak, Almanları Pas de Calais, vb.'de eli kolu bağlı tutar, elverişli bir fırsattan yararlanmak üzere hazır bekleriz. Yine bombardıman uçaklarımız daimi artan bir şiddetle Almanya'yı devamlı dövecekler. Böylece ilmik işlediği suçtan hüküm giyenin boynunda iyice sıkışacaktır.

8. Saldırınızın muhteşem haberleri ulaşıyor. Nefeslerimizi kesen bir dikkatle izliyoruz. Bütün iyi dilekler.

24 Kasım 1942

S. 80 / NO. 89

27 Kasım 1942'de gönderilmiştir.

**BAŞKAN STALİN'DEN BAŞBAKAN BAY
CHURCHİLL'E KİŞİSEL VE GİZLİ MESAJ**

25 Kasım'da aldığım mesajınız için teşekkür ederim. Kişisel ilişkimizin ilerletilmesinin yüksek ölçüde önemli olduğu görüşünüzü tümüyle paylaşıyorum.

Archangel'e başka bir büyük konvoy gönderilmesinde attığınız adımlar için şükranlarımı ifade ederim. Şu anda özellikle Akdeniz'de İngiliz filosunun önemli harekâtı açısından da bunun sizin için çok güç olduğunun farkındayım.

Türkiye'yi bizim yanımızda baharda savaşa sokmak için her şeyi yapmanın gerekliliği ile ilgili olarak Başkan Roosevelt ve size katılıyorum. Bu kuşkusuz Hitler ve onun suç ortaklarının kısa sürede yenilgisi için çok şey ifade eder.

Darlan içinse, sanıyorum Amerikalılar ondan, Kuzey ve Batı Afrika'nın işgalini kolaylaştırmak için ustaca yararlanmışlardır. Askerî diplomasi, savaş amaçları için yalnızca Darlanlardan değil, şeytan ve büyükannesinden bile yararlanmayı bilmelidir.

kitap

Mesajınızın siz ve Amerikalıların, Almanların, Pas d Calais vd.'de eli kolu bağlı tutmak amacıyla güneydoğu ve güney kıyıların boyunca hazırlıkları sürdürdüğünüzü ve elverişli bir fırsattan yararlanmak üzere hazır olduğunuzu bildiren kısımlarını dikkatle okudum. Umarım bundan 1943 baharında Batı Avrupa'da ikinci bir cephe açma konusunda Moskova'da verdiğiniz sözden vazgeçeceğinizi anlamı çıkmıyor.

Başkan Roosevelt'in ve sizin, bizim üç genelkurmayın temsilcilerinin 1943 için gereken savaş plânlarını hazırlamak üzere Moskova'da bir konferansta toplanma önerinizi kabul ediyorum. Sizin temsilcilerinizi ve Amerikalıları istediğiniz zaman karşılamaya hazırız.

Şu ana kadar Stalingrad harekâtı diğer birçok şeyin yanı sıra Alman uçaklarının bütün güçleriyle hareket etmelerini önleyen kar yağışı ve sisin de yardımıyla başarıyla ilerliyor.

Düşmanı kısıvrak bağlamak ve güneye kuvvet kaydırmasını önlemek için Merkez Cephe bu günlerden birinde aktif harekât plânlamaktayız.

S. 88 / NO. 105

BAŞBAKAN BAY CHURCHILL'DEN BAŞKAN STALİN'E ÇOK GİZLİ VE KİŞİSEL MESAJ

Başkan Roosevelt ile aramızda, Türk Başkanına, gelecekteki muhtemel olaylara bakarak Türk ordusuna daha iyi ve daha hızlı teçhizat verilmesini düzenlemek üzere kendisiyle bir buluşma önermem gerektiği konusunda anlaştık. Türk Başkanı verdiği cevapta, Türkiye'nin "genel savunma güvenliğini" arttıracak bu plâni içtenlikle karşılayarak, eğer ben de istersem, bu buluşmanın gerçekleşmesini takiben kamuya duyurulmasını arzu ettiğini belirtti.

Bu konuda görüşlerimi aramızda teati edilen telgraflardan zaten biliyorsunuz ve sizi anında, tam olarak bilgilendireceğimden emin olabilirsiniz.

Sovyet ordularının devam eden olağanüstü kahramanlıklarına hayranlık ifadelerimi yeniden kabul etmenizi istirham ederim.

27 Ocak 1943

S. 90 / NO. 109

BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'DEN BAY STALİN'E ÇOK GİZLİ VE KİŞİSEL MESAJ

Türkiye hakkındaki telgrafınız için teşekkür ederim. 30 Ocakta Adana'da bütün önemli Türklerle buluştum ve uzun, çok dostça konuşmalarımız oldu (*). Her ikimize de yakınlaşmakta epey mesafe katetmiş olduklarına kuşku yok ve Amanya'dan gelen haberler de onları oradaki koşulların kötü olduğuna inandırmış bulunmaktadır. İlk iş, şimdiki kadar çok az verebildiğimiz modern silâhlarla onları donatmaktır. Tek yol durumundaki Toros demiryolundan yararlanabilmeleri için gerekli her şeyi vermek ve aynı zamanda Mısır'dan da ikmal taşımak için birkaç gemiyi ödünç vermek üzere anlaştım. Ayrıca, çölde ele geçirilen Alman teçhizatının bir kısmını da onlara vermekteyim. Mühimmatın transit olarak ulaştırılmasını sağlamak üzere Ankara'da bir müşterek İngiliz-Türk askerî komisyonu kurmaktayız. Almanya veya Bulgaristan'dan gelebilecek bir hücum karşısında onlara yardım etmek için müştereken plânlar yapmaktayız.

2. Bizim yanımızda savaşa girmeleri hakkında hiçbir kesin siyasal taahhüt veya vaadde bulunmalarını rica etmiş değilim. Ancak benim görüşüme göre, yıl bitmeden ve hatta muhtemelen daha da erken, Birleşik Devletlerin savaşa girmesinden önce gösterdiği gibi zoraki bir tarafsızlık yorumuyla bizim yanımızda savaşa girebilirler. Böylelikle; özellikle ordularınızın Maykop'u ele geçirdiği şu sıralarda Almanya için hayati bir önem kazanan Ploesti petrol kuyularını bombardıman eden İngiliz ve Amerikan uçaklarının yakıt ikmali için havaalanlarını kullanmamıza izin verebilirler. Tekrarlıyorum, kesin bir siyasal taahhüt istemiş ya da almış değilim ve bu konuda diledikleri biçimde davranmakta serbest olduklarını söyledim. Bununla birlikte beni karşılamaları ve size telgrafla göndermekte olduğum ortak bildiri, onları anti-Hitler sistem içinde öncekinden çok daha açık bir konuma koymaktadır ve bu, bütün dünyada da böyle anlaşılacaktır.

3. Sovyetler Birliğinin büyük gücü açısından savaş sonrası konularından doğal olarak endişe duymaktalar. Kendi deneylerine dayanarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin şimdiki kadar hiçbir antlaşma ya da taahhüdünü bozmadığı olduğunu kendilerine söyledim; iyi bir antlaşma yapmanın zamanının şimdi olduğunu ve Türkiye için en emin yerin barış masasında bir muharip gibi muzafferlerle birlikte oturması olduğunu belirttim. Bütün bunları bağlaşıklığımıza uygun bir biçimde ortak çıkarımız için söyledim ve umarım siz de onaylarsınız. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden gelecek herhangi bir dostça davranışa, eminim ki, cevap vermeye hazır olacaksınız. Bütün bunlar hakkındaki içten görüşlerinizi almak beni sevindirecektir.

kitap

Onlarla, özellikle de Başkan İnönü'yle çok yakın kişisel ilişkiler kurmuş bulunmaktayım.

4. Başkan Roosevelt'e gönderdiğiniz son telgrafta Kuzey Afrika'daki Müttefik harekâtının yavaşlaması konusunu sormuştunuz. İngiliz Sekizinci Ordusunun söz konusu olduğu kadarıyla, o zamandan bu yana Trablus ve Zuar'ı aldık ve yakın bir zamanda Tunus'a da zorla girip düşmanı Marada ve Gabes mevzilerinden püskürtmeyi umuyoruz. Trablus'taki limanın temizlenmesi ve yeniden inşası büyük bir süratle ilerlemektedir. Ancak şu anda ulaşım hatlarımız Bingazi'ye ve kısmen 1600 mil ötedeki Kahire'ye bile uzanmaktadır. Güçlü Amerikan Kuvvetleri'yle takviye edilmiş Birinci Ordumuz, ikmallerini ileriye götürmektedir ve en kısa zamanda Sekizinci Ordu ile birlikte hücum edecektir. Yağışlı iklim gibi, 500 mil kadar kara ve demiryolu ulaşımının yetersizliği de ciddi bir faktördür. Bunlara rağmen düşmanın nisan sonu veya muhtemelen daha da önce tamamen yok edileceği veya Afrika sahillerinden püskürtüleceğini umuyorum. İyi bilgi alan kaynaklarıma dayanan kendi tahminim, Tunus'taki Beşinci Alman Panzer Ordusunun gücünün 80.000 Alman ve onlarla birlikte 25.000 ila 30.000 İtalyan tayin mevcuduna sahip olduğudur. Rommel'in tayin mevcudu 150.000 Alman ve İtalyan'dır; ancak her halde bunlardan yalnızca 40.000'i savaşılabilmektedir ve silâh bakımından zayıftırlar. Bu kuvvetlerin yok edilmesi acil hedefimizdir.

5. Bana ve Başkana Kazablanka'da kararlaştırılmış belirli harekât hakkındaki pek haklı ve yerinde sorularınızı daha sonra cevaplandıracağım.

6. Feld Mareşal Paulus'un (*) teslimi vle Alman Altıncı Ordusunun sonuna ilişkin tebriklerimi kabulünüzü istirham ederim. Bu, gerçekten de fevkalade bir başarıdır.

1 Şubat 1943

S. 92 / NO. 110

BAŞBAKAN BAY CHURCHILL'DEN BAY
STALİN'E KİŞİSEL VE ÇOK GİZLİ MESAJ

Türk-İngiliz toplantısı konusunda sizin önceden haberdar edilmiş olup olmadığınızı açıklamam istendi. Sanırım şöylece cevaplamak doğru olur: "Evet. Başkan Stalin'in tamamen bilgisi olmuştur." Buna karşılık siz de Moskova'da bir açıklama yapabilirsiniz. Bu son durumda bana danışmaya ihtiyacınız yok, çünkü söyleyeceklerinizin yardımcı olacağından eminim.

2 Şubat 1943

S. 92 / NO. 111

6 Şubat 1943'te gönderilmiştir.

BAŞKAN STALİN'DEN BAŞBAKAN BAY
WİNSTON CHURCHILL'E KİŞİSEL MESAJ

Türkiye konusundaki 2 ve 3 Şubat tarihli mesajlarınızı aldım. Adana'da Türk liderleriyle yaptığınız konuşmalar hakkında verdiğiniz bilgilere teşekkür ederim.

Türklerin, Sovyetler Birliğinden gelecek herhangi bir dostça davranışa cevap vermeye hazır olabilecekleri yolundaki açıklamanıza atfen bizim Türkiye ile ilişkili olarak, gerek Sovyet-Alman savaşının patlak vermesinden birkaç ay önce, gerekse savaş başladıktan sonra dostça niteliği İngiliz hükûmetince de bilinen birçok açıklama yaptığımızı belirtmenin uygun olacağını düşünüyorum. Türkler, Almanları kızdırmaktan korkarak buna bir karşılık veremediler. Önerdiğiniz bu davranışa da aynı biçimde karşılık verecekleri varsayılabilir.

Türkiye'nin uluslararası konumu oldukça nazik kalmaktadır. Bir yandan, Sovyetler Birliğine dostluk ve tarafsızlık antlaşması ve İngiltere'ye karşılıklı yardım ve saldırıya karşı koyma antlaşması ile bağlıdır; öte yandan, Almanya'nın Sovyetlere saldırısından üç gün önce tamamlanan dostluk antlaşması ile Almanya'ya bağlıdır. Şimdiki koşullarda, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve İngiltere'ye olan yükümlülüklerini yerine getirmesiyle Almanya'ya olan yükümlülüklerini yerine getirmeyi nasıl bağdaştırmayı düşündüğünü bilemiyorum. Buna rağmen, Türkler, Sovyetler Birliği ile daha yakın ve dostça ilişkiler istiyorlarsa bırakın öyle söylesinler. Böylesi bir durumda Sovyetler Birliği onları yarı yolda karşılayacaktır.

2. İngiliz-Türk toplantısı hakkında bana bilgi verdiğiniz söylemenize kesinlikle itirazım yok, ancak aldığım bilginin tam olduğunu söyleyemem.

3. Birinci ve Sekizinci İngiliz Orduları ve Amerikan Birliklerinin Kuzey Afrika'da yapacakları taarruzlarda ve İtalyan-Alman Birliklerinin Afrika kıyılarından bir an önce kovulmasında size başarılar dilerim.

4. Feld Mareşal Paulus'un teslimi ve Stalingrad'da çembere alınan düşman birliklerinin yok edilmesine ilişkin

kitap

gönderdiğiniz dostça kutlamalarınıza karşılık teşekkürlerimi lütfen kabul ediniz.

S. 96 / NO. 115

**BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'DEN
BAY STALİN'E KİŞİSEL VE ÇOK GİZLİ MESAJ**

Türklere dostça mesajınızdan söz ettim.

Türk hükûmeti, sizinle ilgili elçilikler kanalıyla görüş alış verişine girmeye büyük bir memnuniyetle hazır bulunduğunu size bildirmek üzere bana yetki vermiştir. Anladığıma göre, Türkler Ankara'daki büyükelçinizle uyumlu bir temas içinde bulunmaktadır.

2. Türk Dışişleri Bakanı kendi düşüncesinin (yapılacak, ç.) bu görüş alış verişinin mümkün olan en kısa zamanda ve tercihan Moskova'da başlaması yolunda olduğunu büyükelçimize bildirmiştir. Kendisi, Adana Konfransını bir başlangıç noktası olarak almak gerektiğini önermektedir. (Bu başlangıç noktasına, ç.) Ploesti, vd. yerlere taarruz için gerekli hava üsleri hakkında değindiğim madde de dahildir ve eğer arzu edilirse ortak bir bildiri benzeri bir açıklamada bu maddeye yer vereceklerdir.

3. Sir A. Clark Kerr, Adana'daki görüşmeler hakkında benden (aldığı, ç.) tamamlayıcı bilgileri size getirmektedir. Ne yazık ki, kötü hava koşulları nedeniyle bir haftadır yola çıkamamıştır.

4. Sizden naklen değil de kendi hesabıma onlara götürmemi istediğiniz bir şey varsa bildirmenizi istirham ederim.

17 Şubat 1943

S. 97 / NO. 117

2 Mart 1943'te gönderilmiştir.

BAŞKAN STALİN'DEN BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'E KİŞİSEL VE GİZLİ MESAJ

Türk hükûmetinin Sovyet hükûmetiyle görüş alış verişine girme arzusu hakkındaki 17 Şubat tarihli mesajınızı aldım. Bay Kerr'in sizden getirdiği üç belgeyi de 24 Şubatta aldım: (1) Başbakanın (Churchill, ç.) Adana Konfransında Cumhurbaşkanı İsmet'e Türk heyetine yaptığı konuşmaların tutanak özetleri; (2) Adana'da 30-31 Ocak 1943'te toplanan İngiliz-Türk konfransının üzerinde anlaşmaya varılan sonuçları ve (3) Savaş sonrası güvenliği hakkında bir muhtıra (*).
Bilgiler için teşekkür ederim.

Türk Dışişleri Bakanının 13 Şubatta Sovyet-Türk ilişkilerini geliştirmek amacıyla, hükûmetinin Sovyet hükûmetiyle görüşmelere başlamasını arzu ettiğini Ankara'daki Sovyet Büyükelçisine tavsiye yolu bildirdiğini bilginize sunmayı gerekli görüyorum. Sovyet hükûmeti, Ankara'daki büyükelçisi kanalıyla Türk hükûmetinin Sovyet-Türk ilişkilerini geliştirme arzusunu memnuniyetle karşıladığı biçimde yanıtladı ve bu görüşmelere başlamak için hazır olduğunu belirtti. Şimdi, kendisiyle görüşmelere başlamayı plânladığımız Türk Büyükelçisinin Moskova'ya dönüşünü beklemekteyiz.

Bu fırsattan faydalanarak, tamamen iyileşmeniz ve hızla sağlığınıza kavuşmanız için içten dileklerimi iletiyorum.

S. 99 / No. 123

**BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'DEN
MAREŞAL STALİN'E KİŞİSEL VE ÇOK
GİZLİ MESAJ**

Bay Roosevelt, 16 Şubat tarihli mesajınıza verdiği cevabın bir kopyasını da bana gönderdi. Bizzat cevap verebilecek kadar iyileştim.

2. Birinci görevimiz, Mihveri kod adı bir sonraki mesajımda yer alan harekâtla Afrika'dan temizlemektir. Bunun nisan sonuna doğru tamamlanacağını umuyoruz; bu vakte kadar sayısı çeyrek milyonu bulan Mihver birlikleriyle çatışma içinde olacağız.

3. Bu arada yeni kod adı "Husky" (*) olan (bir sonraki mesajıma bakınız) harekâtın Kazablanka'da

kitap

plânladığımızdan bir ay önce, yani haziranda başlaması için gerekli bütün hazırlıklar yapılmaktadır.

4. Doğu Akdeniz'deki harekât için şu plânlar incelenmektedir:

- a. Girit ve/veya Onikiada'nın ele geçirilmesi, ve
- b. Yunanistan'a çıkarma yapılması.

Bu harekâtın zamanlanması, çıkarma ve sevkiyatta kullanılacak gemilerin gerekli montaj hazırlıkları ile "husky"nin sonuçlarına büyük ölçüde bağlıdır. Türkiye'nin yardımı ve Türk havaalanlarından yararlanılması doğal olarak son derece değerli olacaktır. Uygun bir zamanda onlardan bu konuda ricada bulunacağım.

5. Tunus ve Bizerte'nin bir hamlede alınmasını öngören İngiliz-Amerikan çabasından, düşmanın gücü, yağmur mevsiminin yakın olması, toprağın zaten yumuşak olan karakteri ve ulaşımın Cezayir'den 500, Bone'dan 160 mil uzaklıkta kötü yollar ve tek hat Fransız demiryolu üzerinden bir haftada yapılması dikkate alınarak Aralık ayında vazgeçildi.

Orduya ikmal sağlanması ise, düşman uçak ve denizaltı saldırıları karşısında ancak denizden ve küçük çapta mümkün olabilirdi. Böylece ileri alanlarda petrol ya da diğer ikmal toplamak mümkün olmadı. gerçekte, halen orada mevcut olan birlikleri beslemenin dışında birşey yapılamazdı. Hava (harekâtı, ç.) için de aynı şey söz konusuydu; geçici (sahra) hava-alanları kullanılamaz haldeydi. Taarruzu durdurduğumuzda Tunus'da İtalyanlar'ın ve hâlâ Trablus'da bulunan Rommel'in dışında 40,000 Alman bulunmaktaydı. Kuzey Tunus'daki Alman kuvvetleri şimdi bu rakamın iki katından fazladır ve Almanlar bulabildikleri her adamı uçak ve destroyerlere koyup buraya göndermektedirler. Bu ayın sonunda yer yer bazı şiddetli yenilgilere uğranılmışsa da, şimdi durum eski haline getirilmiştir. Bu engellerin neden olduğu gecikmelerin, Montgomery'nin altı tümeninden (yaklaşık 200.000 kişiden) oluşan ordusuyla yeterli ikmallerle birlikte Trablus'dan Mareth mevziine karşı Mart sonundan önce hareket edip, umulandan erken ilerlemeye geçmesi ile telâfi edileceğini umuyoruz. Şimdiden Montgomery'nin ordusu Rommel'in zamansız taarruzunu 6 Mart'ta ağır kayıplar verdirerek geri püskürttü. Tunus'un kuzey kesimindeki İngiliz ve Amerikan orduları Montgomery'nin gireceği muharebelere katılacaklardır.

6. Sizin başkanlık ettiğiniz müthiş harekâtla karşılaştırıldığında çok küçük ölçekli olmasına rağmen bu olayın da ayrıntılarını bilmek isteyeceğinizi düşündüm.

7. İngiliz kurmayları geçen kasımdan bu yana Fransa, Belçika ve Hollanda'dan Sovyet-Alman cephesine gönderilen tümenlerin ancak yarısının yerini şu anda esas olarak Rusya ve Almanya'dan gönderilen, kısmen de Fransa'da oluşturulan yeni tümenlere bıraktığını tahmin ediyorlar. Fransa, Belçika ve Hollanda'da şu anda otuz Alman tümeni bulunduğu tahmin ediyorlar.

8. Sizin çok gizli bilginiz için, Akdeniz veya Manş Denizi üzerinden Avrupa'ya yapılacak bir taarruz için askeri kaynaklarımızın tam olarak neler olduğunu bilmenizi isterim. İngiliz Ordusunun büyük bir bölümü Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Hindistan'da bulunmaktadır; onu denizden Britanya Adaları'na intikal ettirmenin fiziki olanağı yoktur. Kuzey Tunus'da nisan sonunda General Montgomery'nin ordusunu oluşturan altı tümene ek olarak beş İngiliz tümeni (yaklaşık 200.000 kişi) olacaktır; İran'dan özel eğitilmiş iki İngiliz tümeni getiriyoruz, "Husky"yi takviye için buradan gönderdiğimiz tümenle birlikte toplam ondört oluyor. Orta Doğu'da dört seyyal İngiliz tümeni, iki Polonya tümeni, bir Hür Fransız tümeni, bir de Yunan tümenine sahibiz. Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs'da dört yerleşik/statik tümenle eş değerde gücümüz bulunuyor. Garnizon ve cephelelerdeki birliklerin dışında, Hindistan'da muson yağmurları geçtikten sonra Burma'nın yeniden fethi ve Çin'le temasın yeniden açılması (bu harekâtın kod adı için bir sonraki mesajıma bakınız) amacıyla teşkil edilmiş ve edilmekte olan on-on iki tümen vardır. Böylece, İngiliz komutası altında, Cebelitarık'dan Kalküta'ya kadar uzanan 6300 millik, bir alana yayılan, içlerinde ağır zırhlıların ve hava kuvvetlerinin güçlü bir oranının/kısımının da bulunduğu otuzsekiz tümene sahibiz. 1943 yılı içinde bütün bu kuvvetlere faal ve kesin görevler verilmiştir.

9. Bir İngiliz tümeninin gayri safi gücü, ordu, alay ve ulaştırma birlikleri de dahil olmak üzere 40,000 kişi olarak tahmin edilebilir. Geriye Birleşik Krallık'taki ondokuz hazır tümen kalıyor ki, bunların on altısı ağustosdaki Manş'ı geçme harekâtına hazırlanıyor; ayrıca dördü yurt savunması, dördü de silâh altına alınmaya hazır bulunuyor. Toplam nüfusumuzun 46,000,000 olduğunu ve onların ilk yükümlülüklerinin, olmaksızın yaşayamayacağımız Kraliyet Donanması ve Ticaret Filosu olduğunu hatırdan çıkarmamalısınız. Bundan sonra yaklaşık 1,200,000 kişi gücündeki Hava Kuvvetleri geliyor; bunlara mühimmat ihtiyaçları, tarım ve hava savunması eklenebilir. Böylece, ülkenin tüm erkek ve kadınları epey bir süreden beri tamamıyla massedilmiş/kullanılmış bulunmaktadır.

10. Birleşik Devletler, Fransa'nın işgali için İngiltere'ye herbirinin gayri safi gücü 40,000-50,000 kişi olan yirmiyedi tümen göndermeyi daha geçen temmuzda düşünmekteydi. O günden bu yana geçen süre içinde "Torch" harekâtına yedi tümen gönderilmiştir; üç tanesi daha yola çıkmak üzeredir. Bu ülkede şu anda yalnızca bir Amerikan tümeni bulunuyor; en erken önümüzdeki iki aydan önce yenilerinin gelmesi beklenmemektedir. Güçlü hava kuvvetlerine ek olarak dört tümenin daha Ağustos ayına kadar hazır olabileceğini umuyorlar. Anlattıklarım, Amerikan gayretlerinin kötülenmesi anlamında değildir. Bu yapılanların, geçen yıl beklentilerinin bu kadar altına düşmüş olmasının nedeni, (askerî, ç.) birliklerinin bulunmaması değil, emrimizde sevkiyat için araç ve bu sevkiyata refakat olanağının mevcut bulunmamasıdır. Söz konusu dönemde Birleşik Krallığa belirttiklerimin dışında, başka bir şey getirmenin gerçekte hiç yolu yoktur.

11. İngiltere'den yapılan bombardıman saldırıları giderek arttırılmaktadır. Almanya'ya ve Alman işgali altındaki

kitap

topraklara şubat ayında 10,000 tondan fazla bomba atıldı; mart başından beri yalnızca Almanya'ya atılan bomba 4,000 tondur. Hava Kuvvetleri Kurmaylarımız 4,500 savaş uçağından oluşan ön saflardaki Alman gücünün şu anda yaklaşık 1,780 tanesinin Rus cephesinde bulunduğunu, geri kalanının ise Almanya'da ve Batı ve Akdeniz cephelerinde bize karşı tutulduğunu tahmin ediyorlar. Yine bunun yanında, 1,385 uçaktan oluşan ön saflardaki İtalyan Hava Kuvvetleri vardır ki, bu gücün büyük bir kısmı bize çevrilmiştir.

12. Manş'ı geçme taarruzuyla ilgili olarak, Başkan'ın ve benim en içten dileğimiz sizin Avrupa'da şaşırtıcı bir cesaretle sürdürdüğünüz genel muharebeye bizim birliklerimizin de katılmasıdır. Ancak, Kuzey Afrika, Pasifik ve Hindistan'daki harekâta devam edebilmek ve Rusya'ya ikmal sağlayabilmek için Birleşik Krallığa yapılan ithal programı en düşük düzeye inmiştir; ihtiyatlara el atmış durumdayız. Ne var ki, düşmanın yeteri kadar zayıflatılması durumunda ağustosdan önce vurmaya hazırlanıyoruz ve hazırlanan plânlar her hafta görüşülmektedir. Eğer zayıflamazsa, güçsüz ve yetersiz kuvvetlerle vaktinden önce yapılacak bir taarruz, kanlı biçimde geri püskürtülmeye, Nazilerin ayaklanmaları hâlinde yerel halktan öc almalarıyla, kısacası düşmanın büyük bir zaferiyle sonuçlanacaktır. Gerçek durum hakkında zamanı yaklaştıkça ve eylem sırasında yargıya varılabilir; sizin özel bilginiz için söylüyorum, eğilimlerimizin bu beyanı karar verme özgürlüğümüzü kısıtlama biçiminde anlaşılmalıdır.

11 Mart 1943

S.67 / NO.90

4 Haziran 1943'te alınmıştır

BAŞKAN ROOSEVELT'DEN BAY STALİN'E
(KİŞİSEL VE ÇOK GİZLİ)

Birleşik Genel Kurmay Başkanlarınca (*) onaylanan son kararlarda yer alan ana strateji aşağıda sıralanan gruplara bölünmüştür:

- Düşman denizaltılarının yarattığı tehditin denetimi Müttefik deniz ulaşım hatlarının güvenliği ve Sovyetler Birliğine pratik her türlü, destek aracı ile birlikte, birinci derecede dikkati gerektirmektedir.
- Türkiye'nin savaşa, aktif veya pasif bir müttefik olarak katılması için hazırlık çalışmalarının yapılması.
- Japon askeri gücünü, durmaksızın baskı altında tutarak zayıflatmak.
- Çin'in savaşa etkili bir güç olarak tutulabilmesini ve Japonya'ya karşı yürütülebilecek harekâtın yapılacağı bir üs olarak elde tutulmasını sağlayacak pratik önlemlerin uygulanması.
- Afrika'daki Fransız kuvvetlerine Avrupa'nın düşmanın elindeki bölgelerine yapılacak taarruzlarda aktif bir rol alınmasını sağlayacak gerekli yardım ve işbirliğinin verilmesi.

Yukarıdaki (A)'ya ilişkin olarak yeni cihaz ve teçhizat taşıyan uzun-menzilli uçak ve özel hücum gemi gruplarının da kullanılmasıyla düşman denizaltılarına karşı elde edilen sonuçlar bizi büyük ölçüde cesaretlendirmiş bulunmaktadır.

Bir mayıstan bu yana günde ortalama birden fazla denizaltı imha ettik. İmha hareketi bu süre için bu hızda sürerse, Alman denizaltı filosunun morali üzerinde büyük bir etki yapacaktır. Bu, gemi kayıplarımızı giderek azaltacak ve böylelikle elimizdeki gemi sayısı artacaktır.

SSCB'nin desteklenmesine ilişkin olarak şu kararlar alınmıştır:

Düşman sanayiinin yok edilmesini, Alman savaş uçaklarının gücünün giderek eksiltilmesini ve Almanya'daki sivil halkın moralinin bozulmasını içeren üç yönlü amaçla düşmanın elindeki Avrupa'ya karşı şu anda yöneltilen hava saldırıları yoğunlaştırılacaktır. Bu yoğunlaştırmanın halen ilerlemekte olduğunu, Fransa, İtalya, Almanya, Sicilya ve Sardunya'ya ağır bir biçimde hücum edildiğini geçen üç haftanın olayları göstermektedir. Bombardıman Komutanlığındaki İngiliz gücü sürekli büyümektedir. İngiltere'den harekâta katılan Birleşik Devletler ağır bombardıman kuvvetleri düzenli bir hızla artmaktadır ve bu artış devam edecektir. Martta İngiltere'de yaklaşık 350 Birleşik Devletler ağır bombardıman uçağı vardı. Şu anda sayıları 700'ü bulmaktadır. Haziran sonunda 900, eylül sonunda 1150 ve 1 Nisan'da 2500 olarak plânlanmıştır. İtalya'nın mümkün olan en kısa zamanda savaşa devre dışı bırakılması plânlanmıştır. Sicilya üzerine taarruz için yapılan plâna "Husky" adı verildi. General Einsenhower'a, "Husky" başarıyla sonuçlandırıldığı zaman, İtalya'nın çöküşüne yönelik saldırıları derhal başlatması için hazırlanma emri verilmiş bulunmaktadır. Bu harekât için Einsenhower'ın emrine verilebilecek kuvvetler, İngiltere'ye, kuvvetleri bu ülkede toplama (plânına, ç.) katılmak üzere gönderilecek (buna aşağıda kısaca değinilecektir) üç İngiliz ve dört Amerikan tümeni hariç şimdi Akdeniz sahnesinde bulunanların tamamı olacaktır.

İtalya'nın çöküşü Güney ve Doğu Almanya'ya karşı hava hücumlarının yürütülmesini büyük çapta kolaylaştıracak, onların savaş güçlerini yıpratmaya devam edecek ve Balkanlar'da Mihver'in konumunu tehlikeye sokacaktır.

Afrika'nın tamamıyla elimize geçmesiyle birlikte, kara kuvvetlerini İngiltere'de toplamaya/yoğunlaştırmaya yeniden başlamanın artık mümkün olduğuna karar verildi. Bir müşterek İngiliz-Amerikan kurmay kadrosu, Fransa veya Norveç'te düşmanın herhangi bir zaafından anında yararlanmak amacıyla gerekli plânların

kitap

yapılması için son dakikaya kadar durmadan çalışmıştır ve çalışmaktadır. Şimdiki plânlarına göre, 1944 baharında kıt'anın o tarihte tamamıyla/bütün güçle istilâsına imkan verebilecek yeterince malzeme ve insanın İngiliz adalarında toplanması/yoğunlaştırılması gerekecektir. O zaman, büyük hava saldırısı doruğunda olacaktır. Belirli sayıda büyük çıkarma gemisi zorunlu olarak Güney-batı Pasifik'e, Aleut adalarına (*) ve Akdeniz'e gönderilmiştir. Böyle yapma zorunluluğu, doğal olarak, İngiltere'ye gönderilecek benzer gemilerin sayısını aynı ölçüde azaltmıştır. Bu, İngiltere'den yapılan herakât sözkonusu olduğu sürece, en önemli kısıtlayıcı faktör olmuştur.

Yukarıda sayılan ve açıklanan kararların, gerek gerçekleşecek hücumlara karşılık vermek, gerekse hücum ihtimaline karşı savunmak amacıyla düşmanın kara kuvvetlerini aşırı derecede dağıtmaya zorlayacak yönde olacağına inanılmıştır. Buna ek olarak, düşman, havadan ağır ve sürekli bir faaliyete maruz kalacaktır. Herhangi bir bölgede Mihver'in zayıfladığına dair belirtiler ortaya çıktığında, gerçek hücumlar ve hücum tehditleri kolaylıkla ve hızlı bir biçimde başarılı harekâta çevrilecektir. Burada belirtilen kararların kullanıma sokabileceğimiz kaynaklarımızın tamamını kullanmamızı gerektirecektir.

ROOSEVELT

S.165 / NO.198

27 Eylül 1943'de alınmıştır.

BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'DEN
MAREŞAL STALİN'E KİŞİSEL VE ÇOK GİZLİ MESAJ

Tahran'daki hükümet başkanları toplantısı hakkında düşünmekteydim. Az kontrol edilen bu bölgede güvenlik için iyi düzenlemeler yapılmalıdır. Buna bağlı olarak, Kahire'de konaklama, güvenlik, vd. konularla ilgili, gizli tutmak için gösterilecek bütün gayretlere rağmen dikkat çekeceği kesin olan hazırlıkların tarafımdan yapılmasını size öneriyorum. Ondan sonra, herhalde toplantımızdan ancak iki-üç gün önce Tahran'da, havaalanını da içeren uygun bir alanın çevresine bir İngiliz tugayı ile bir Rus tugayını yerleştirir ve görüşmelerimizi bitirene kadar bölgeyi kesin kordon altında tutarız. Bu an gelene değin İran hükümetine ne bir şey bildirelim, ne de konaklama için hazırlıklar yapalım. Doğal olarak, çıkan bütün mesajları kesin denetim altında tutmalıyız. Böylece, dünya basınına karşı ve bizden yeterince hoşlanmayan sevimsiz kişilere karşı etkili bir örtüye sahip olacağız.

2. Bu konuda ileride yapacağımız bütün yazışmalarda, ortadan yok etmemiz gereken Tahran (sözcüğü -ç.) yerine "Kahire Üçlüsü" ifadesini kullanmamızı; ayrıca harekâtın kod adını eski Yunanca bir sözcük olduğunu sandığım "Eureka" sözcüğünü koymamızı öneriyorum. Başka düşünceleriniz varsa, öğrendiğim takdirde Başkan'a iletebilirim. Ona bu konu hakkında, henüz bir şey söylemedim.

S.174 / NO.204

13 Ekim 1943'de alınmıştır.

BAŞBAKAN BAY WINSTON CHURCHILL'DEN
MAREŞAL STALİN'E ÇOK GİZLİ VE
KİŞİSEL MESAJ

Aşağıdaki gibi bir metnin üçümüzün imzalarıyla yayınlanıp yayınlanamayacağı hakkında düşüncelerinizi bildirebilir misiniz:

"Büyük Britanya, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği (hangi sıralamanın uygun olacağı düşünülürse o biçimde; biz yapılacak sıralamanın en sonunda yer olmaya hazırız); birçok yerden Hitlerci kuvvetlerin ezip geçtikleri, şimdiyse birbiri ardısına kovuldukları ülkelerde işledikleri mezalim, katliam ve soğukkanlı kitle kıyımları ile ilgili kanıtları toplamışlardır. Nazi hakimiyetinin vahşeti hiç de yeni bir şey değildir; ellerine geçirdikleri tüm halk ya da bölgeler terörle yönetimin en berbat biçimlerine katlanıyorlar. Yeni olan, bölgelerin birçoğunun kurtarıcı Güçler'in ilerleyen ordularınca geri alınmasıdır; bundan umutsuzluğa kapılan Hitlerci ve Hunlar geri çekilirken acımasız zulümlerini iki katına çıkartıyorlar.

"2. Buna bağlı olarak, yukarıda adı geçen üç Müttefik Güç otuz iki Birleşmiş Millet'in çıkarları adına burada ciddiyetle şunu beyan etmektedir ve beyanın içerdiği uyarıyı şöyle ifadelendirmektedir:

"Almanya'da kurulabilecek bir hükümete bir ateşkes teminatı verileceğinde, yukarıdaki mezalim, katliam ve kıyımlardan sorumlu olan ya da bunlarda kendi rızasıyla rol alan Alman subayları, kişiler ve Nazi partisi üyeleri, bu kurtarılmış ülkelerin ve buralarda kurulacak özgür hükümetlerin yasalarına göre yargılanıp

kitap

cezalandırılmak üzere o iğrenç fiilleri işledikleri bu ülkelere geri gönderileceklerdir. Tüm bu ülkelerden, özellikle Rusya'nın istilâya uğramış kısımları, Polonya ile Çekoslovakya, Yugoslavya ile Girit ve diğer adalar da dahil olmak üzere Yunanistan, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Fransa ile İtalya'dan mümkün olan tüm ayrıntıları içeren listeler derlenecektir.

"Böylece, İtalyan subaylarının topluca vurulmalarında, Fransız, Hollandalı, Belçikalı ve Norveçli rehinelere ve Girit köylülerinin kıyımlarında rol alan ya da Polonya halkı üzerinde ve şimdi Sovyet Cumhuriyetlerinin düşmandan tümüyle temizlenen bölgelerindeki kıyımlarda payı olan Almanlar, her ne pahasına olursa olsun, suç mahallerine geri getirilip vahşetlerine uğrayan halklar tarafından hemen oracıkta yargılanacaklarını bilmelidirler. Bugüne kadar elini suçsuz kanına bulaştırmamış olanlar, ola ki suçlu saflarına katılmaya görsünler, üç müttefik güç onları dünyanın en ücra köşesine kadar mutlaka izleyecektir ve adaleti yerine getirmek amacıyla onları davacıların ellerine teslim edeceklerdir.

Yukarıdaki beyanat, saldırıları belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlanmayan belli başlı canilerin durumu konusunda önyargılı değildir.

(İmza) Roosevelt,
Stalin,
Churchill."

Eğer, bu veya buna benzer bir şey (sözcükler üzerinde ısrar etmiyorum) üçümüzün imzasıyla yayınlanırsa, yenileceklerini artık anlamış bulunan bu canilerden bir kısmının bu kasaplıklara karışmaktan ürker hâle geleceklerine inanıyorum. Örneğin Polonyalılar hakkındaki misilleme tehditlerimiz karşısında oradaki halka uygulanan şiddetli baskıların biraz olsun hafifletildiğini biliyoruz. Düşmanın terör silâhını kullanmasının ordularımıza ek bir yük yüklemekte olduğuna hiç kuşku yoktur. Birçok Alman, eğer geri götürülüp, o ülkede, belki de zulüm fiillerinin işlendiği yerde yargılanacağını bilse vicdanının sesini dinlemeyi düşünebilir. Yargılamayı mahallileştirme ilkesini düşman terörizmi üzerinde muhtemelen caydırıcı etki bırakması nedeniyle hararetle salık veririm. İngiliz kabinesi bu ilke ve politikayı uygun görüyor (*).

S.102 / NO.132

25 Ekim 1943'de alınmıştır.(*).

MAREŞAL STALİN İÇİN KİŞİSEL VE GİZLİ

Toplantılarımızla ilgili mesajınız bugün (21 Ekim) alınmıştır. Derin bir düş kırıklığına uğradım. Yüksek Komutanlıktan günlük rehberliğe duyduğunuz ihtiyaç ve onunla kişisel temasınız -ki bunlar fevkâlade başarılarla yol açmaktadırlar- için gösterdiğiniz nedenler tarafımdan takdir edilmiştir. Bu konuda teminatımı kabul ediniz.

Bütün bunlar yüksek önem taşımakta; ancak anayasal Amerikan hükümetimizde benim belirlenmiş yükümlülüğüme ait daha başka hayati meselelerin de bulunduğu anlamanızı arzu ederim. Bunları değiştiremem. Anayasamıza göre, yasalar olandıktan sonra on gün içinde Başkan tarafından yürürlüğe konulmalıdır. Diğer bir deyişle, Başkan bu süre içinde somut (physical) belgeleri almalı ve yazılı onay ya da vetosuyla birlikte Kongre'ye geri göndermelidir. Daha önce de size söylemiş olduğum gibi bunu telli veya telsiz (muhabere, ç.) ile yapamam.

Tahran'daki zorluk işte bu basit gerçektir. Bu şehre dağ üzerinden ulaşım (zorluğu -ç.) uçmayı çoğu kez bazen birkaç gün için imkansız kılmaktadır. Bu gecikme riski, gerek Washington'dan belgeleri getiren, gerekse bu belgeleri Kongre'ye geri götürülen uçak için çifte bir risktir. Ulusun başı olarak, anayasamıza göre yükümlülüklerimi yerine getirebilmem olanaksız olduğu bir yere gitmemin imkansız olduğunu söylemekten üzüntülüyüm.

Belgelerin, İran Körfezi'ne dek ovalar üzerinden alçak ülkeleri de içine alan, uçakla getirilme riski, tarafımdan aktarmalı uçaklar sistemiyle göze alınabilir. Ancak, Tahran'ın yer aldığı platoya her iki yöndeki dağlar üzerinden yapılacak uçuşlarda uğranacak gecikmeleri göze alamam. Bu nedenle, sizi Tahran'a gelemeyeceğimi büyük üzüntüyle bildirmek zorundayım. Kabin üyeleri ve meclis başkanları da bu konuda benimle tam bir anlaşma içindedirler.

Ancak, son bir pratik öneri yapılabilir. Üçümüz de, kendi birliklerimiz tarafından kurulan ve savunulan üç kampta tamamıyla korunacağımız Basra'ya gidelim. Bildiğiniz üzere, sizin için Basra'dan Tahran'a bağlanan ve oradan da sizi kendi hattınızla Rusya'ya irtibatlayacak, kendi denetiminizde özel bir telefon kolaylıkla sağlanabilir. Bütün ihtiyaçlarınızın böyle bir telli hizmetle görülmesi gerekir ve uçakla Rusya'dan, Tahran'da olacağınızdan, sadece biraz daha uzakta olursunuz.

kitap

Birleşik Devletler topraklarından kalkıp Rus topraklarının altı yüz mil yakınına gelmiş olacağım gerçeğini hiç bir şekilde düşünmüyorum.

Yüzelli yıldan daha eski bir anayasal hükümeti sürdürmek zorundayım. Bu gerçek olmasaydı, sizinle buluşmak için bunun on misli mesafeye seve seve giderdim.

Ortak düşmanımızın yenilmesini sağlamakta halkınıza olan yükümlülüğünüz büyüktür, ancak Amerikan hükümeti ve Birleşik Devletlerin elinden gelen savaş çabalarının sağlanması karşısındaki büyük yükümlülüğümü unutmanızı sizden istirham ediyorum.

Üçümüzün toplantısına mümkün olan en büyük önerimi veriyorum. Bu (bakış-ç.) sadece bugünün halkları açısından değil, aynı zamanda gelecekteki kuşaklara barışçıl bir dünya sağlanması ışığındandır. Bunu size daha önce belirtmiştim.

Eğer birkaç yüz mil, sizin, Bay Churchill'in ve benim başarısızlığımıza neden olursa gelecek kuşaklar bunu bir trajedi olarak değerlendireceklerdir.

Tekrarlıyorum, elimde olmayan sınırlandırmalar beni engellemeseydi Tahran'a seve seve giderdim.

Ulaşım sorunuz nedeniyle Basra'yı önerebilirim.

Eğer, bu size cazip gelmezse, Bağdat ve Asmara hatta Ankara'yı yeniden düşüneneğimizi umut etmek isterim. Şu an söylediğim yer dikkate değer. Tarafsız topraklar içindedir. Ev sahibi olma fikri Türklerin hoşuna gidebilir. Doğal olarak ne ben ne de başkası onlara bundan söz ettik.

Lütfen beni bu buhranda başarısızlığa uğratmayın.

ROOSEVELT

S.186 / NO.230

23 Ocak 1944'de alınmıştır.

BAY CHURCHILL VE BAŞKAN ROOSEVELT'DEN MAREŞAL STALİN'E ÇOK GİZLİ VE İŞİSEL MESAJ

Sovyet hükümeti tarafından Moskova Konferansında talep edilen ve Tahran'da her ikimizce üzerinde sizinle anlaşmaya varılan İtalyan gemilerinin Sovyet Rusya'ya devredilmesi konusunda Birleşik Kurmay Başkanlığından metni hemen bir sonraki telgrafımızda yer alan bir muhtıra aldık. Bu muhtırada ileri sürülen nedenler dolayısıyla, yapacakları işbirliği artık işlevsel bir önem taşımayana dek herhangi bir devir işlemini gerçekleştirmeyi ya da İtalyanlara böyle bir işlemin sözünü etmeyi üçlü çıkarlarımız açısından tehlikeli bulduk. Bununla birlikte, üzerinde tümüyle düşünüldükten sonra yine de harekete geçmemizi isterseniz, İtalyan deniz kuvvetlerinde yaygın olarak duyulmaması kaydıyla gerekli ayarlamaların yapılmasını istemek amacıyla Mareşal Badoglio (*) nezdinde gizli bir girişimde bulunuyoruz. Eğer bu yolla bir anlaşmaya varılabilirse, İtalyan Deniz Kuvvetlerinin yetkilileriyle yapılacak bu gibi gerekli ayarlamalar kendisine bırakılabilir. Yapılacak bu ayarlamaların koşulları şöyle olmalıdır: Seçilen İtalya gemileri, Rus mürettebat tarafından teslim alınacakları uygun Müttefik limanlarına yönlendirilmeli ve buradan da gerekli onarımların yapılabileceği tek açık liman olan Kuzey Rus limanlarına götürülmelidir.

Ancak size gösterdiğimiz nedenlerden dolayı yukarıdaki programın tehlikelerinin pekiyi bilincindeyiz; bu nedenle askerî açıdan birçok avantaja sahip olduğunuzu düşündüğümüz aşağıdaki alternatifi önermeyi kararlaştırdık.

İngiliz muhribi Royal Sovereign'in Birleşik Devletlerde onarımı yeni tamamlanmıştır. Her tip silâha karşı radar takılmıştır. Birleşik Devletler hemen hemen aynı zamanda bir de kruvazör tahsis edebilecektir. Majestelerinin hükümetiyle Birleşik Devletler hükümeti kendi açılarından bu gemilerin Sovyet mürettebatı tarafından teslim alınıp Kuzey Rus limanlarına götürülmelerinden yanadırlar. Ondan sonra Kutup koşulları için gerekli gördüğünüz değişiklikleri yapabilirsiniz.

Bu gemiler Sovyet Rusya'ya geçici olarak borç karşılığında verilecek ve İtalyan gemileri tahsis edilene kadar her askerî harekâta Sovyet sancağı ile katılacaklardır.

Majestelerinin hükümeti ve Birleşik Devletler hükümeti, ayrı ayrı, koşulların el verdiği en yakın zamanda ve İtalyan ticaret gemileri tasarlanan gerekli "Overlord" ve "Anvil" harekâtına koşulsuz katılana kadar geçen süre içinde 20,000 tonluk ticaret gemisi tahsisini sağlamayı ayarlayacaklardır.

Bu alternatif, Sovyet hükümetinin gemilerden, kuzey suları için elverişli hâle getirmek üzere bakılıp onarımlarından daha önce yararlanmalarını sağlayacağı için avantajlıdır. Böylece gayretlerimiz sonucunda Türklerle lehimize bir dönüş olursa, Boğazlar açılacak ve bu gemiler Karadeniz'de seyretmeye hazır olacaklardır. Umarız, ilk önerimize her bakımdan üstün olduğu görüşünü paylaştığımız bu alternatifi dikkatle düşünürsünüz.

CHURCHILL

ROOSEVELT

S.131 / NO.178

18 Mart 1944'de alınmıştır.

F. ROOSEVELT'DEN J.V. STALİN'E

Türk kromunun Almanya için öneminden çok etkilenmem nedeniyle krom konusunda kişisel bir mektubu, bugün Başkan İnönü'ye uçakla yolladım. Mektubu, teslim etmesi için Ankara'da Elçi Steinhardt'a gönderdim. Benimle aynı fikirde olacağınızdan eminim, ancak bu hareketin almakta olduğunuz veya düşündüğünüz tedbirlere ters düşmesi hâlinde bunları bilmeme izin verin ki, bu mektubun teslimini durdurabileyim. Başkan İnönü'ye yazdığım mektubun metni şerhen şöyledir:

"Hemen haftanın her günü sizinle konuşmayı istediğim birçok mesele vardır, keşke birbirimizden binlerce mil uzakta olmasaydık.

"Bu anda, size krom konusu hakkında yazmak istiyorum.

"Farkında olduğunuz gibi Ruslar Nikopol'un (Niğbolu-ç.) ele geçirilmesiyle Almanları önemli manganez kaynaklarından yoksun bırakmayı başardı. Birçok amaçla Türk krom cevheri manganezin yerini alabilir ve Almanların Nikopol'den gelen manganezden yoksun kalmaları sonucunda Alman savaş üretimi için Türkiye'den sağlanacak kromun önemi artar.

"Türkiye'den Almanya'ya nakli devam eden büyük krom cevheri ikmallerinin şimdi Birleşmiş Milletler için derin endişe yaratan bir mesele hâline gelmiş olduğu açıktır. Almanların Türk krom cevherinden daha fazla yararlanmasından nasıl alıkonulabileceğine en iyi siz karar verebilirsiniz. Yaratıcı dehanızı bildiğim için bunun üstesinden gelecek bir yöntem bulacağınızı ümit ederim. Türkiye tarafından yapılacak, aslında dünyanın refahı için emsalsiz bir katkı niteliğindeki bu fırsatı tanıyacağınıza kuvvetle inanıyorum.

"Söylemenin gereksizliğini bildiğim hâlde, Kahire'deki konuşmalarımızda ne kadar mutlu olduğumu ve şimdi birbirimizle iki eski dost gibi konuşabileceğimizi hissediyorum.

"Bütün iyi dileklerimi gönderiyor ve yakın gelecekte yeniden buluşacağımıza inanıyorum."

Bay Churchill'e de benzer bir telgraf gönderiyorum.

ROOSEVELT

S.132 / NO. 179

STALİN'DEN ROOSEVELT'E KİŞİSEL VE GİZLİ

Türklerin kromu Almanya'ya teslimi hakkındaki Türkiye Başkanına gönderdiğiniz mektubun taslağını zikreden mesajınızı almış bulunmaktayım.

Türlere yapılmasını tavsiye ettiğiniz önerinin, olumlu sonuçlarından ümidimin az olduğunu söylemem gerekmesine rağmen, yapılmasının tam zamanıdır sanırım.

20 Mart 1944

STALİN

S.235 / NO.294

12 Temmuz 1944'de alınmıştır.

BAY CHURCHİLL'DEN MAREŞAL STALİN'E
KİŞİSEL VE ÇOK GİZLİ MESAJ

Birkaç hafta önce büyükelçinize Mr. Eden tarafından Sovyet hükümetinin Romanya'da önderliği alması, İngilizlerin de aynı şeyi Yunanistan'da yapması önerildi. Bu sadece eylemleri felce uğratan o korkunç telgraf üçgeni işinden mümkün olduğu kadar kaçınmak amacıyla girişilmiş bir düzenlemeydi. Bay Molotov o zaman çok yerinde olarak Birleşik Devletler hükümetine bildirmemi önerdi ki, bunu yaptım; her zaman da yapmışımdır. Başkan bazı tartışmalardan sonra üç aylık bir denemenin yapılmasına iknâ oldu. Mareşal Stalin, bu üç ay -temmuz, ağustos ve eylül- çok önemli olabilir. Ancak şimdi buna bazı güçlükler gördüğünüzü anlıyorum. Plânın üç ayda gerçekleştirilme şansına sahip olup olmadığını bize bildirmenizi rica ederim. Bu plânın Avrupa'nın geleceğini etkileyeceği ve onu alanlara böleceği söylenemez. Ancak biz her arenada açık siyaset uygulayabiliriz ve yaptıklarımızdan birbirimizi haberdar edeceğiz. Ancak bundan umudunuz yoksa, hiç güvenmeyeceğim.

kitap

2. Size bildirmek istediğim bir başka mesele var. Türkiye Mihver Güçleri'yle ilişkilerini derhal koparmaya isteklidir. Savaş ilân edilmesi gerektiği konusunda sizinle mutabıkım; ancak, bunu onlardan istediğiniz takdirde korkarım, hem şehirlerini korumak amacıyla şu an için onlara tahsis etmemize imkân olmayan uçaklardan talep ederek, hem de Bulgaristan'da ve Ege'de şu anda bizim için mümkün olmayan müşterek harekâta girmemizi isteyere kendilerini savunacaklardır. Yine buna ek olarak her çeşit mühimmat talebinde bulunacaklardır ki, yılbaşına kadar onlar için hazır tuttuklarımız başka yerlere harcandığı için bunu tahsis edemeyiz. Bence ilk adım olarak Almanya ile ilişkilerini koparması daha akıllıcadır. Ondan sonra kendilerine havadan yapılacak intikam saldırılarına karşı birkaç şey gönderebiliriz; böylece birlikte olduğumuz süre içinde savaşa girebilirler. Bundan önceki savaşta Türklerin ittifakı Almanlar için çok değerliydi; Türkiye'nin ilişkilerini koparması Alman ruhuna indirilmiş bir darbe olacaktır. Bence böyle bir darbeyi indirmenin oldukça iyi bir zamanıdır.
 3. Ben bu meseleler üzerine size Bay Eden aracılığıyla Bay Molotov'a da iletilen kişisel düşüncelerimi bildiriyorum.
 4. Normandiya'da yaklaşık 1,050,000 adamımız var; çok miktarda teçhizata sahipler ve sayıları hergün 25,000 artıyor. Çarpışmalar çok zorlu oluyor, vukuat raporlarının henüz gelmediği son savaşlardan önceki çarpışmalarda biz ve Amerikalılar 64,000 kişi kaybettik. Ancak düşmanın da en az bu kadar zayıt verdiği hakkında kanıtlar var; bunun yanında elimizde 51,000 esir vardır. Saldıran tarafın biz olduğunu ve denizden çıkarma yaptığımızı göz önüne alarak düşmanın bir hayli yıpranmış olduğunu düşünüyorum. Cephe genişlemeye devam edecek ve çarpışmalar durmayacaktır.
 5. Alexander da İtalya'da bütün gücüyle ilerlemekte. Pisa-Rimini hattını zorlayıp Po vadasine girmeyi ummaktadır. Bu, ya daha çok Alman tümenini üzerine çekecek, ya da değerli stratejik bir alana sahip olunmasına yol açacaktır.
 6. Londralılar şimdiye kadarki zayıtlarının 22,000'e yükselen bombardımanlar karşısında pekiyi dayanıyorlar ve bu kronik bir görünüm alıyor.
 7. Vilna'ya doğru yaptığınız muhteşem yürüyüş için bir kez daha tebrikler.
- S.238 / NO.297

BAŞKAN J.V. STALİN'DEN BAŞBAKAN BAY
W. CHURCHİLL'E GİZLİ VE KİŞİSEL

12 Temmuz tarihli mesajınız alındı.

Romanya ve Yunanistan sorununa ilişkin olarak Londra'daki büyükelçimiz ile Bay Eden arasındaki yazışmalardan edindiğiniz bilgileri tekrarlamaya hiç gerek yok. Bir nokta anlaşılıyor; ABD hükümeti bu mesele hakkında bazı kuşkulara sahip. Bu meseleye ABD'den cevap alınca yeniden dönmemiz iyi olur. ABD hükümetinin bu konudaki yorumlarını alır almaz size bu konuda yeniden yazacağım.

2. Türkiye sorunu, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği ve ABD hükümetlerinin, geçen yıl sonunda Türk hükümetiyle yapılan görüşmelerden pekiyi bildikleri gerçekler ışığında incelenmelidir. Kuşkusuz, Türkiye'nin daha kasım veya aralık 1943'de Hitler Almanyası'na karşı Müttefiklerin yanında savaşa girmesi için ülkelerimiz hükümetlerinin ne kadar ısrar ettiğini hatırlayacaksınız. Bunlardan bir sonuç alınamadı. Bildiğiniz gibi Türk hükümetinin girişimiyle görüşmeleri geçen mayıs ve haziran aylarında tamamladık; üç Müttefik hükümetince geçen yıl sonunda yapılan öneriyi iki kez yineledik. Bunlardan da hiçbir sonuç alınamadı. Türkiye'nin atacağı gönülsüz bir adıma ilişkin olarak, bunun Müttefiklere nasıl bir yararı dokunacağını şu anda göremiyorum. Türk hükümetinin Almanya ile ilişkilerinde aldığı kaçamak ve belirsiz tavra bakıldığında, Türkiye'yi kendi başına bırakıp üzerinden daha çok baskı yapmaktan vazgeçmek daha iyi olacaktır. Tabii ki, bu, Almanya ile savaşmaktan kaçınan Türkiye'nin, savaş sonrası meselelerdeki özel hak taleplerinin dikkate alınmayacağı anlamına gelir.

3. 13 Temmuz tarihli mesajınızda geçen, Debice deneme istasyonu ile ilgili ricanıza orası elimize geçtiği takdirde uymak isteriz. Anladığım kadarıyla Polonya'da bu isimde birçok yer var. Lütfen hangi Debice'yi kastettiğinizi bana bildirin.

4. Normandiya ve İtalya'daki durumlar hakkında gönderdiğiniz bilgiler ve Vilna bölgesindeki ilerlememiz için gönderdiğiniz tebriklere teşekkürler.

15 Temmuz 1944

S.260 / NO.331

MAREŞAL STALİN VE BAŞBAKAN
CHURCHİLL'DEN BAŞKAN ROOSEVELT'E

Gayriresmi bir tartışmada durumun bizi etkileyen yönlerine kabaca bir baktık ve sosyal ve diğer (konulardaki-c) toplantılarımızın programını plânladık. Bay Mikolajczyk, (*) Romer ve Grabski'yi bizimle ve Polonya Ulusal Komitesiyle konuşmaları sürdürmek üzere derhal gelmeleri için davet ettik. Tartışmalarımızda

kitap

Dumbarton Oaks maddelerine değinmemeyi kararlaştırdık; bunları üçümüz buluşabildiğimiz bir zaman ele alacağız. Macaristan ve Türkiye de dahil olmak üzere Balkan ülkeleri hakkında üzerinde mutabakata varılmış bir siyaset tespit etmenin en iyi yolunu düşünmeliyiz. Önem taşıyan işlerin istişaresinin yapılacağı toplantılarda Bay Harriman'ın gözlemci olarak bulunmasını; askeri konular gündeme geldikçe de General Deane'in katılmasını sağladık. Yüksek rütbeli subaylarımızla General Deane arasında askeri konularda yapılacak teknik temaslar ve sonradan Bay Harriman, iki dışişleri sekreteri ve bizim mevcudiyetimizde yapılması gerekebilecek her türlü toplantı için hazırlık yaptık. Kaydettiğimiz gelişmeler hakkında sizi bizzat tümüyle bilgilendireceğiz.

2. Bu vesileyle en yürekten iyi dileklerimizi gönderiyor, Birleşik Devletler kuvvetlerinin cesaretini ve General Eisenhower'ın batıdaki savaşı komutasını kutluyoruz.

10 Ekim 1944

CHURCHILL

STALİN

EK:

306 SOVIET PEACE EFFORTS ON THE EVE OF WORLD WAR II

No. 198.

TELEGRAM FROM THE DEPUTY PEOPLE'S COMMISSAR FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR TO THE PEOPLE'S COMMISSARIAT FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR

Ankara, May 3, 1939

Chinese Ambassador Toung came to see me and told me of his conversation with von Papen (*) whom he had known since the time he was in Vienna. Papen told Toung that he had taken a most active part in preparing the Anschluss and in the occupation of Czechoslovakia. In his own words, papen had come to Turkey with the task of ensuring her neutrality between the Axis and the states of the opposite camp. From England Germany wanted one thing: freedom of action in Eastern Europe and in the Balkans. Papen allegedly requested Toung to sound out for him why I had come and what we were negotiating about with the Turks. I must say I do not quite trust this Chinese.

Potemkin

From the archives.

No. 199.

TELEGRAM FROM THE DEPUTY PEOPLE'S COMMISSAR FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR TO THE PEOPLE'S COMMISSARIAT FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR

Ankara, May 5, 1939

Today Terentyev and I were received by Ismet Inonu in the presence of Sarajoğlu. Our conversation lasted about one and a half hours. Ismet began by noting the positive result of our meetings in Ankara. He asked us to convey his thanks to the Soviet Government for the method of contact we had chosen. He believes Soviet-Turkish friendship is entering a new phase. The Turkish Government is profoundly gratified by the USSR Government's attitude to Turkey's negotiations with England and, in particular, to the contemplated Anglo-Turkish agreement on mutual assistance in the Mediterranean. In Ismet's view, this agreement, like the rallying of the Balkan countries for opposing aggression, can crush the Axis and save the general peace. Of great significance in this connection is Bulgaria. Every effort must be made to persuade Rumania, despite her vacillation and the personel resistance of the King, to cede Dobrudja to Bulgaria. If this were done, then at least the neutrality of Bulgaria could be guaranteed. Inseparably linked with Bulgaria's position is the fate of Yugoslavia. The latter is "languishing in the embrace" of Italy and Germany. If she sees that Bulgaria is joining the Balkan Entente²⁵ she will begin actively to defend her independence. Ismet specially requested me to stop over in Sofia and make it absolutely clear to Kiosseivanoff (*) that never and under no circumstances would it be possible to range the USSR against Turkey, and that without the closest possible co-operation of our two countries peace in the Balkans could not be assured. If Bulgaria bowed to German pressure she would perish as an independent state and a free nation.

Referring to the position of the Great Western Powers, Ismet noted that at first they had not only failed to oppose German expansion in Eastern Europe, but had even seen in it a way of staying aloof from the military conflict, letting Germany wear herself out in clashes in the East and of securing for themselves the role of masters and arbitrators of the destinies of Europe. But England and France had miscalculated. After Germany's seizure of Austria, Czechoslovakia and Klaipeda and after Italy's seizure of Austria, Czechoslovakia and Klaipeda and after Italy's occupation of Albania, the small nations, having convinced themselves of the inaction of the Great Western Powers, had lost all hopes of receiving their assistance and were prepared to capitulate to the aggressors. According to Ismet, France and England are beginning to realize the very great danger which this situation poses for themselves. Germany has no reason to attack the USSR. Moreover, the Soviet Union is shielded from Germany by its limitrophe countries. Having increased

kitap

their economic power and their military potential many times over by seizures of "living space" in the Eastern part of Europe, Germany and Italy would hurl themselves upon the Western Powers. Turkish military circles are convinced that the most immediate danger threatens France. England and France have decided to organize opposition to the aggressors. They have offered their guarantees to Poland and Rumania (*). They have entered into negotiations with Turkey and the USSR. In Ismet's opinion, the USSR should not reject the offer of co-operation. Its self-isolation would do incalculable harm to the cause of peace. The world public should realize that no important foreign policy problem in Europe could be resolved without the participation of the Soviet Union. All the efforts of Turkey are directed towards that end.

Turkey will seek to carry out her ultimate programme set out in the document of April 25, which basically with the Soviet proposals made to the French and the English (**). However, the latter are making a very slow start and are moving forward in small steps. At present they are apparently still undecided about concluding an open alliance with the USSR. However, they are bound to associate themselves with the Soviet Union in a common struggle against aggressors.

Incidentally, in his conversations with General Weygand Ismet had argued that without the USSR's support France could not defend herself against Germany. There was even more reason why the USSR's participation in the organization of defence against aggression in Eastern Europe and in the Balkans should be a decisive factor.

Ismet also mentioned the subject of the Black Sea Pact. He promised to consider that problem in all seriousness and sincerity. For Turkey herself it could be resolved favourably and quite simply. There were but two difficulties that had to be overcome. Firstly, Rumania would have to be reconciled with Bulgaria. Secondly, the Black Sea Treaty would have to be concerted with the Balkan Pact. The Turkish Government would make every effort to find ways to settle all these questions. However, the eventual conclusion of the Black Sea Pact did not obviate the need for the USSR and Turkey to conclude agreement with France and England in terms of joint defence against Italy and Germany.

Ismet was willing to assume that Turkey might be the first to be attacked by Germany. He agreed with the Soviet Government that such an attack would be most likely to come from the North, through Rumania and Bulgaria. It would be important for Ismet to know beforehand what assistance the Soviet Union would offer him in that event. England and France were promising Turkey a great deal; but even with the best of intentions, they would not be in a position to render Turkey genuine aid if a war should break out that would sever communications between Turkey and the West. Ismet was pinning great hopes on the railroad link between Turkey and the USSR via Erzerum and Sarykamysh. However, that was insufficient. Turkey needed aid in the form of armaments, manpower, aviation and naval forces. Pending an answer to his question about our military assistance Ismet would like to ask the Soviet Government to meet Turkey's request for the sale of certain essential items. A list of these items had already been communicated to Apaydin. In particular the Finance Minister was strongly backing the request for the sale of 20,000 tons of sugar to Turkey. As for more important military supplies, Turkey needed tanks, planes, anti-tank artillery, lorries, tractors and, most important, petrol. Ismet explained that this was not a question of supplying large quantities but rather of replenishing what Turkey already had. If Turkey could count on such assistance from the Soviet Union she could withstand a confrontation with fascist Germany.

Ismet had already told the English that Turkey considered it necessary to conclude a bilateral Soviet-Turkish pact. He believed that in effect Turkey and the USSR were already allies. That alliance could be legally formalized whenever the two Governments considered it necessary. In conclusion, Ismet, visibly moved, asked that his warm thanks be conveyed to Comrades Stalin, Molotov, Voroshilov and Kalinin for the confidence and friendship with which they were treating Turkey and for the sincerity and forthrightness displayed during the latest talks at Ankara.

Potemkin

From the archives.

Soviet Peace Efforts... Belge No. 199 (Devamı)

No. 109

MOST SECRET AND PERSONAL MESSAGE FROM THE PRIME MINISTER, Mr WINSTON CHURCHILL,
TO M.STALIN

Thank you for telegram about Turkey. I met all the chief Turks at Adana on the 30th January and had long and most friendly talks. There is no doubt that they have come a long way towards us both and also that their news from Germany convinces them of a bad condition there. The first thing is to equip them with modern weapons, of which we have so far been able to spare only a few. I have arranged to press forward everything they can take over the Taurus railway, which is the only road, and also to lend them some ships to carry more supplies from Egypt. I am also giving them some German material which we have captured in the

kitap

desert. We are setting up at Angora a joint Anglo-Turkish military commission to improve communications for the transit of munitions. We are making joint plans to aid them if they are attacked by Germany or Bulgaria.

2. I have not asked for any precise political engagement or promise about entering the war on our side, but it is my opinion that they will do so before the year is out, and that possibly earlier, by a strained interpretation of neutrality similar to that of the United States before she came in, they may allow us to use their air fields for refuelling for British and American bombing attacks on the Ploesti oil wells, which are of vital importance to Germany, especially now that your armies have recovered Maikop. I repeat, I have not asked for or received a definite political engagement and have told them they are free to say so. Nevertheless, their meeting me, their whole attitude and the joint communiqué which I am telegraphing to you range them more plainly than before in the anti-Hitler system, and will be so taken all over the world.

3. They are, of course, apprehensive of their position after the war in view of the great strength of the Soviet Union. I told them that in my experience the Union of Soviet Socialist Republics had never broken an engagement or treaty; that the time for them to make a good arrangement was now, and that the safest place for Turkey was to have a seat with the victors as a belligerent at the peace table. All this I said in our common interest in accordance with our alliance, and I hope you will approve. They would, I am sure, be very responsive to any gesture of friendship on the part of the Union of Soviet Socialist Republics. I should be very glad to have your candid opinion on all this. I have established very close personal relations with them, particularly with President İnönü.

4. In your recent telegram which you sent to President Roosevelt you asked about the slowing down of the Allied operations in North Africa. So far as the British Eighth Army is concerned we have since then taken Tripoli and Zuara and hope shortly to enter Tunisia in force and drive the enemy from the Mareth and Gabes positions. The clearing and restoring of the harbour at Tripoli is proceeding with all speed. But at present our line of communications runs to Benghazi and partly even to Cairo, 1,600 miles away. Our First Army, reinforced by strong American forces, is bringing its supplies forward and will attack in conjunction with the Eighth Army as soon as possible. The wet weather is a serious factor, as are also communications which, both by road and rail, are slender and 500 miles long. However, it is my hope that the enemy will be completely destroyed or driven from the African shore by the end of April and perhaps earlier. My own estimate, which is based on good information, is that the Fifth German Panzer Army in Tunisia has a ration strength of 80,000 Germans and Italians on his ration strength, of which perhaps 40,000 only are fighting troops, and is weak in weapons. The destruction of these forces is our immediate aim.

5. I will reply later to your most proper inquiries of me and the President about the concrete operations settled at Casablanca.

6. Pray accept my congratulations on the surrender of Field Marshal Paulus and the end of the German Sixth Army. This is indeed a wonderful achievement.

February 1st, 1943

No. 110

PERSONAL AND MOST SECRET MESSAGE FROM THE PRIME MINISTER, Mr WINSTON CHURCHILL, TO M. STALIN

Inquiries are made of me whether you were informed of Anglo-Turkish meeting beforehand. It would be well, I think, to reply: "Yes. Premier Stalin has been kept fully informed." Alternatively, you might make some statement in Moscow. In this latter case you do not need to consult me as I am sure what you say will be helpful.

February 2nd, 1943

No. 111

Sent on February 6, 1943

PERSONAL MESSAGE FROM PREMIER STALIN TO THE PRIME MINISTER, Mr WINSTON CHURCHILL
I received on February 2 and 3 your messages on the subject of Turkey. Thank you for the information on your talks with the Turkish leaders in Adana.

With reference to your statement that the Turks would respond to any gesture of friendship on the part of the Soviet Union I think it opportune to point out that in relation to Turkey we made, both some months before the outbreak of the Soviet-German war and after it had begun, a number of statements the friendly nature of which is known to the British Government. The Turks failed to react, apparently fearing that they might upset the Germans. It can be assumed that they will react in same way to the gesture you suggest.

Turkey's international position remains rather ticklish. On the one hand, she is linked to the U.S.S.R. by a treaty of friendship and neutrality, and to Great Britain by a treaty of mutual aid in resisting aggression on the other hand, she is linked with Germany by a treaty of friendship concluded three days before Germany attacked the U.S.S.R. I do not know how, in the present circumstances, Turkey expects so square fulfilment of her obligations the U.S.S.R. and Great Britain with fulfilment of her obligations to Germany. However, if the

kitap

Turks want closer and more friendly relations with the U.S.S.R. let them say so. In that case the Soviet Union will meet them half-way.

2. I shall certainly not object to you saying that you informed me of the Anglo-Turkish meeting, although I cannot say the information was complete.

3. I wish you every success in the coming offensive of the First and Eighth British Armies and the U.S. troops in North Africa and speedy expulsion of the Italo-German troops from the African coast.

4. Please accept my thanks for the friendly congratulations on the surrender of Field Marshall Paulus and the destruction of the enemy troops encircled at Stalingrad.

No.178

Received on March 18, 1944

F.ROOSEVELT TO J.V. STALIN (*)

I have today despatched by air a personal letter to President Inonu on the subject of chrome, as I am impressed by the importance of Turkish chrome to Germany. I have sent the letter to Ambassador Steinhardt in Ankara for delivery. I feel sure that you will concur, but please let me know if this action should run counter to any steps you are now taking or contemplating so that I can halt delivery of the letter. The text of my letter to President Inonu reads in paraphrase as follows:

"Almost every day in the week there are many matters about which I would like to talk to you and I greatly wish that you and I were not thousands of miles apart.

"At this time I want to write to you about the subject of chrome.

"As you are aware, the Russians by the capture of Nikopol have succeeded in denying an important source of manganese to the Germans. For many purposes Turkish chrome ore can be substituted for manganese, and the denial to the Germans of manganese from Nikopol consequently multiplies the importance of chrome from Turkey to the German war production.

"It is obvious that it has now become a matter of grave concern to the United Nations¹⁴ that large supplies of chrome ore continue to move to Germany from Turkey. You can best decide how the Germans can be denied further access to Turkish chrome ore. Knowing of your inventive genius, I hope you will find some method to bring this about. I firmly believe that you will recognize this opportunity for a unique contribution to be made by Turkey to what really is the welfare of the world.

"It is needless to tell you how very happy I was in our talks in Cairo and I feel that now you and I can talk to each other as old friends.

"I send you all my good wishes and count on our meeting again in the near future."

I am sending Mr. Churchill a similar telegram.

No.297

SECRET AND PERSONAL FROM PREMIER J.V.STALIN TO THE PRIME MINISTER,
Mr W. CHURCHILL

Your message of July 12 received.

With regard to the question of Roumania and Greece there is no need to repeat what you already know from correspondence between our Ambassador in London and Mr Eden. One thing is clear to me, that the U.S. Government has certain doubts about this matter, and we shall do well to return to the matter when we get the U.S. reply. I shall write to you on the subject again the moment we get the U.S. Government's comments.

2. The question of Turkey should be examined in the light of the facts with which the Governments of Great Britain, the Soviet Union and the U.S.A. have been familiar since the negotiations with the Turkish Government at the end of last year. You will no doubt recall how insistently the Governments of our three countries proposed that Turkey should enter the war against Hitler Germany on the side of the Allies as early as November and December 1943. But nothing came of this. As you know, on the initiative of the Turkish Government we resumed negotiations with it last May and June, and twice resumed negotiations with it last May and June, and twice made the same proposal that the three Allied Governments made at the end of last year. Nothing came of that, either. As regards any half-hearted step by Turkey I do not at the moment see how it can benefit the Allies. In view of the evasive and vague attitude which the Turkish Government has assumed in relation to Germany it is better to leave Turkey to herself and to refrain from any further pressure on her. This implies, of course, that the claims of Turkey, who has evaded fighting Germany, to special rights in post-war affairs will be disregarded.

3. We should like to comply with your request, stated in your message of July 13, concerning the experimental station at Debice in the event of it falling into our hands. Please specify which Debice you mean,

kitap

for I understand there are several places with that name in Poland.

4. Thank you for the information on the situation in Normandy and Italy and for the congratulations on our advance in the Vilna area.

July 15, 1944